

UNIVERSITETI I PRISHTINËS
“HASAN PRISHTINA”
FAKULTETI I EDUKIMIT
PROGRAMI: MËSIMDHËNIA DHE KURRIKULA

TEME MASTERI

Tema: Qëndrimet e mësimitdhënësve lidhur me mjedisin dhe zbatimi i edukimit mjedisor në kurrikulën e Kosovës

Teachers' attitudes regarding the environment and the implementation of environmental education in the Kosovo curriculum

Mentori:

Prof. Asoc. Dr.Zeqir VESELAJ

Kandidati-ja:

Zejnepe DAUTI

Prishtinë, 2022

FALENDERIME

Së pari falenderimi i takon Zotit që më ka dhënë shëndetin dhe forcën që të realizoj këtë qëllim të jëtës.

Me shumë kënaqësi do të doja të shprehja falënderimet e mia të sinqerta për të gjithë ata që më ndihmuan, konsultuan dhe më mbështetën moralisht gjatë realizimit të temës së nivelit master.

Më pas do të falënderoja udhëheqësin tim të kësaj teme, prof.Dr.Sc. Zeqir Veselaj i cili me kontributin e tij shkencor dhe metodik më ka qëndruar pranë, më ka konsultuar, ndihmuar dhe nxitur gjatë gjithë periudhës së punës për realizimin e këtij punimi.

Së fundmi, por jo me pak me rënëdsi, falënderimet e mia i takojnë familjes sime për mbështetjen, besimin dhe kurajon që më kanë dhënë gjatë këtij rrugëtimi të arsimimit si në mbështetje financiare ashtu edhe morale, ku sukcesi im është rezultat i përkrahjës së tyre që nga fëmijëria ime e deri më sot.

JU FALEMINDERIT!

ABSTRAKTI

Njeriu është i lidhur me mjedisin në të cilin ai jeton dhe vepron, prandaj edhe vetdijësimi dhe kontributi në lidhje me mbrojtjen e tij është një aspekt shumë i rëndësishëm për zhvillimin dhe ngritjen e shoqërisë në të cilën bënë pjesë. Rëndësia e mbrojtjes së mjedisit është e përfshirë edhe në kurikulën e Kosovës, kështu edhe kontributi i mësimdhënësve në edukimin e nxënësve duhet të jetë i pashmangshëm në mënyrë që të arrihet një stabilitet në mes të njeriut dhe natyrës.

Ky studim është i rëndësishëm sepse synohet të kuptohen disa nga qëndrimet e mësimdhënësve para shërbimit lidhur me mjedisin dhe zbatimin e edukimit mjedisor në kurrikulën e Kosovës. Po ashtu, ky studim do të konfirmojë nevojën e ngritjes së ndërlidhjes të sistemit edukativ sepse ekziston një nevojë e menjëhershme për t'i bërë fëmijët të vetëdijshëm për degradimin e ambientit dhe rëndësinë që ka mjedisi në jetën tonë.

Për të arritur deri tek mbledhja e të dhënave dhe nxjerrja e rezultateve kemi zgjedhur metodën sasiore, në mënyrë që të dhënat të pasqyrojnë sa më mirë realitetin në klasat tona duke përdorur dëshmi kërkimore. Si instrument kryesor i hulumtimit ka qenë pyetësi i cili ka pasur 15 pyetje me përgjigje me opsione të ndryshme. Ndërsa si mostër me të cilët është realizuar hulumtimi kanë qenë 170 mësimdhënës të shkollave të ciklit prej I – V, “Emin Duraku”, “Lasgush Poradeci” dhe “Idriz Ajeti” në komunën e Shtimes, si dhe në shkollat “Ismael Luma” dhe “Vëllezërit Frashëri” në komunën e Lipjanit.

Nga të dhënat që i kemi nxjerrur nga hulumtimi mund të themi që mësimdhënësit nuk janë edhe aq të kënaqur sa i përket zbatimit të edukimit mjedisor në Kurrikulën e Kosovës. Këta mësimdhënës kanë deklaruar që hasin në shumë sfida dhe vështirësi për shkak të mungesës së literaturës adekuate lidhur me edukimin mjedisor. Si pasojë e kësaj vjen edhe mosinformimi i duhur i nxënësve mbi edukimin mjedisor.

Fjalët kyçe: mjedisi, mësimdhënësit, nxënësit, mbrojtje, kurrikula e Kosovës.

ABSTRACT

Human is related to the environment in which he lives and works, therefore awareness and contribution in relation to his protection is a very important aspect for the development and upliftment of the society in which he belongs. The importance of environmental protection is also included in the Kosovo curriculum, so the contribution of teachers to the education of students must be inevitable in order to achieve a stability between man and nature.

This study is important because it aims to understand some of the attitudes of teachers regarding the environment and the implementation of environmental education in the Kosovo curriculum. Also, this study will confirm the need to increase the interconnectedness of the education system because there is an immediate need to make children aware of the degradation of the environment and the importance of the environment in our lives.

In order to reach the data collection and the extraction of the results, we have chosen the quantitative method, so that the data better reflect the reality in our classrooms using research evidence. The main research instrument was the questionnaire which had 15 questions with answers with different options. While as a sample with which the research was conducted were 170 teachers of cycle schools from I - V, "Emin Duraku", "Lasgush Poradeci" and "Idriz Ajeti" in the municipality of Shtime, as well as in the schools "Ismael Luma" and "Vëllezërit Frashëri" in the municipality of Lipjan.

From the data we have extracted from the research we can say that teachers are not so satisfied with the implementation of environmental education in the Kosovo Curriculum. These teachers have stated that they face many challenges and difficulties due to the lack of adequate literature related to environmental education. As a result, students are not properly informed about environmental education.

Key words: environment, teachers, students, saving, Kosovo curriculum.

PËRMBAJTJE

FALENDERIME	2
ABSTRAKTI	3
ABSTRACT	4
I. HYRJA	7
1.1. Qëllimi i hulumtimit.....	9
1.2. Pyetjet e hulumtimit dhe hipotezat.....	9
II. SHQYRTIMI I LITERATURËS	10
2.1. Edukimi mjedisor	14
2.2. Edukimi mjedisor në Kosovë	19
2.3. Opinioni i mësimdhënësve për edukimin mjedisor	22
2.4. Roli i mësimdhënësve në edukimin mjedisor	23
2.5. Integrimi i temave mjedisore në tekstet shkollore dhe kurrikulën kombëtare në Kosovë .	25
III. METODOLOGJIA E HULUMTIMIT	28
3.1. Mostra.....	28
3.2. Instrumenti i hulumtimit.....	32
IV. ANALIZA E REZULTATËVE DHE DISKUTIMI.....	33
V. DISKUTIMI.....	41
VI. PËRFUNDIME DHE REKOMANDIME	43
6.1. Rekomandime.....	45
VII. REFERENCAT	46
SHTOJCA.....	51
Pyetësi.....	51

LISTA E TABELAVE

Tabela 1: Përkufizime të kontekstualizuara të çështjeve mjedisore	15
Tabela 2: Informimi i nxënësve lidhur me edukimin mjedisor.....	33
Tabela 3: Informimi i mësimitdhënësve lidhur me edukimin mjedisor.....	34
Tabela 4: Zbatimi i edukimit mjedisor në Kurrikulën e Kosovës.....	34
Tabela 5: Mangësitë lidhur me edukimin mjedisor në Kurrikulën e Kosovës.	35
Tabela 6: Puna lidhur me përmirësimin e vetëdijësimit lidhur me edukimin mjedisor.....	36
Tabela 7: Mbajtja e trajnime të ndryshme lidhur me edukimin mjedisor.....	36
Tabela 8: Ndikimi pozitiv i integritetit të edukimit mjedisor në kurrikulën e Kosovës tek nxënësit.	37
Tabela 9: Niveli i trajtimit të koncepteve të Edukimit Mjedisor në Kurrikulën e Kosovës.	38
Tabela 10: Sfidat e mësimitdhënësve lidhur me përmirësimin dhe zbatimin e edukimit mjedisor në Kurrikulën e Kosovës.	38
Tabela 11: Përdorimi i metodave nga mësimitdhënësit për të rritur ndërgjegjësimin për edukimin mjedisor në shkollat e Kosovës.....	39
Tabela 12: Bashkëpunimi në mes nxënësve dhe mësimitdhënësve.....	40
Tabela 13: Ndikimi i bashkëpunimit të mirë me nxënës në rritjen e nivelit të performancës së tyre.	40

LISTA E GRAFIKAVE

Grafikon 1: Gjinia e të anketuarëve	29
Grafikon 2: Moshat e të anketuarëve	30
Grafikon 3: Edukimi i të anketuarëve.....	31

I. HYRJA

Çështja e problemeve mjedisore spikat pasi ato po shtohen dita-ditës në botën në të cilën jetojmë. Në këtë pikë, është me rëndësi të madhe të edukojmë individë që janë të vetëdijshëm për problemet mjedisore dhe që janë në gjendje të gjejnë zgjidhje për këto probleme. Ky studim do të trajton qëndrimet dhe perceptimet e mësimeve shërbimit lidhur me mjedisin dhe zbatimin e edukimit mjedisor bazuar në kurikulën e Kosovës. Ky studim përfshin ndikimet e perceptuara të mjedisit në arsim nga mësuesit që janë në proces mësimor, e që pjesmarrës kanë qenë 170 mësime të tri shkollave fillore në komunën e Shtimes dhe të Lipjanit. Kapitulli hyrës pasqyron arsyetimet racionale, të problemit të cilat janë fokusi i këtij studimi dhe pyetjet kërkimore. Gjithashtu, hulumtimi siguron informacionet të cilat deri më tani nuk kanë gjetur mënyrën dhe arsyen që të studiohen nëpër periudha të ndryshme të kurikulave tona mësimore duke u nisur nga vitet e 90-ta kur arsimit shqip ballafaqohet me tortura dhe shantazhe e deri te aplikimi i lëndëve mësimore rreth ambientit dhe rëndësisë që ka ky objektivi kurrikular edhe në shekullin 21-të. Tanimë me kalimin e kohës dhe shoqëria jonë kosovare u vetëdijësua për shfrytëzimin e burimeve të Tokës, ujit, drunjëve, mineraleve nëntoksore e bimëve mjekuese. Nuk duhet lënë anash edhe zhvillimin industrial nga njëra anë që vazhdon të jetë një shqetësim global, ku këtij ndikim për të mirë apo për të keq nuk po i shpëton as vendi jonë Kosova.

Arritjet e qëllimeve që kanë planifikuar mësimeve për procesin mësimor zhvillohet në mënyrë të ndërlidhur me fusha të ndryshme kurrikulare, duke i ndërlidhur me punën dhe jetën e përditshme të nxënësve, për t'iu mundësuar që ta kuptojnë drejt marrëdhënien e tyre me mjedisin natyror dhe me mjedisin e krijuar nga njeriu, si për mbrojtjen ashtu edhe dëmtimin që i bënë njeriu. Ky studimi do të paraqes faktet dhe rëndësinë e njohurive që kanë para fillimit të punës dhe njohurit e fitura gjatë përgatitjes edukative mësimeve të rinjë, ku do të studiohen dhe vërtetohen të dhënat, se sa shkollat tona fillore do të përkushtohen në arritjen e kompetencave që nxënësit tonë të përgatiten për punë, mjedis, dhe jetë të pavarur. Kjo u mundëson atyre që të vetëdijësohen për përgjegjësinë që kemi secili nga ne në mbrojtjen dhe përmirësimin e mjedisit, si dhe ndërlidhjen që kanë fenomenet shoqërore dhe natyrore.

Natyra e njerëzve nga ana tjetër është të zhvillohet (ndryshojë dhe rritet) në të gjithë sektorët e shoqërisë moderne (Van, 2009). Shkollat janë të përfshira në zhvillime të ndryshme, pra prodhues

të mundshëm të mbeturinave, veçanërisht kur përdorimi i letrës është ende burimi kryesor për shënimet e nxënësve. “Në kontekstin e krizës ekologjike, edukimi shkencor për çështjet mjedisore dhe ruajtjen e mjedisit të botës janë bërë të rëndësishme në të gjithë globin. Ndër lëndët e ndryshme shkollore të mësuara ndërkombëtarisht në fillore dhe të mesme, arsimit shkencor shpesh perceptohet si ai që mund të japë një kontribut të rëndësishëm në edukimin mjedisor” (Ko, 2003). Konceptimi i çështjeve mjedisore është i thjeshtë dhe kompleks në të njëjtën kohë. Është një temë e zakonshme në shumë lëndë shkollore, por koherenca e munguar në zbatim mes mësuesve të shkencave e bën të vështirë të kuptohet plotësisht. Sidoqoftë, shumë shembuj të klasifikuar si “probleme të vjetra sociale dhe sfida të reja të qëndrueshmërisë” (Jerneck, 2011) e bëjnë të ndërlikuar kufizimin e definicionëve.

Edukimi mjedisor është një qasje ndërdisiplinore që synon edukimin e individëve që janë të vetëdijshëm në çështjet mjedisore, të cilët kanë njohuri, aftësi, qëndrim, motivim, përgjegjësi individuale dhe shoqërore, dhe që mund të kontribuojnë në zgjidhjen e problemeve mjedisore. Në këtë kontekst, një nga qëllimet më të rëndësishme dhe përfundimtare të edukimit mjedisor është ngritja e njohurive mjedisore midis individëve. Njohuritë mjedisore përfshijnë kryesisht njohuritë, qëndrimet dhe pjesëmarrjen aktive për një mjedis të qëndrueshëm (Orr, 2003). Studimet thonë se për ndryshimin dhe adresimin e sjelljeve mjedisore të personave dhe kthimin e shoqërisë drejt qëndrueshmërisë, njohuritë mjedisore mund të luajnë një rol të rëndësishëm (Schultz, 2004), përshkruajnë qëndrimet mjedisore si lidhje individuale për çështjet mjedisore. Grupet e qëndrimeve mjedisore formojnë karakterin e një personi ndaj mbrojtjes ose shfrytëzimit të mjedisit. Karakteri i personit ndaj mjedisit mund të ndikojë në sjelljen e mëvonshme mjedisore.

Temat mjedisore u përfshinë vetëm në disa tekste shkollore në Kosovë, shumica prej tyre për mësimin e biologjisë. Meqenëse kjo pasqyron ka shumë të ngjarë situatën aktuale në shkollë, të paktën pjesërisht shpjegon pse çështjet mjedisore nuk janë në mendjen e njerëzve në Kosovë sot) (Hyseni & Lindemann-Matthies, 2011). Disa libra për nivelin e shkollës fillore përmbajnë tema mjedisore. Kjo është për të ardhur keq pasi temat mjedisore duhet të integrohen në të gjitha nivelet e sistemit arsimor (UNDP, 2007). Rritja e ndërgjegjësimit mjedisor në nivelin e shkollës fillore është veçanërisht e rëndësishme pasi koha midis klasës së parë dhe të pestë shihet si periudha më e përshtatshme për të theksuar shqetësimin emocional për speciet e gjalla (Chawla L. , 1998).

1.1. Qëllimi i hulumtimit

Qëllimi i hulumtimit është që të eksplorojë qendrimet e mësimitdhënësve për edukimin mjedisor si dhe të nxjerrë në pah elementët mjedisorë dhe mënyrën e trajtimit të koncepteve mjedisore në kurrikulën e Kosovës.

Gjithashtu, qëllimi i studimit është të analizojë sfidat dhe mundësitë e organizimit dhe zbatimit të programeve të edukimit mjedisor në shkollat e Kosovës brenda kornizës së re të Kurrikulës. Në të njëjtën kohë, të vlerësohet nevoja për forcimin e kapaciteteve të mësimitdhënësve për të përçuar në nivelin e duhur frymën dhe elementët mjedisorë të teksteve shkollore, si dhe nevojën e një përfshirjeje komunitare në çështjet mjedisore, përmes forcimit të edukimit mjedisor.

1.2. Pyetjet e hulumtimit dhe hipotezat

Në mënyrë që një punim masteri të jetë sa më i kompletuar duhet të përmbajë edhe pyetjet hulumtuese si dhe hipotezën e punimit. Kështu që, ne i kemi paraqitur më poshtë disa nga to:

1. Cilat janë qendrimet e mësimitdhënësve në raport me përfshirjen e edukimit mjedisor dhe sfidat me të cilat po ballafaqohen?

Gjithashtu, ky hulumtim do të realizohet duke u bazuar në këto pyetje hulumtuese ndihmëse:

1. Cili është niveli i trajtimit të koncepteve të Edukimit Mjedisor në Kurrikulën e Kosovës?
2. Çfarë sfida kanë mësimitdhënësit lidhur me përmirësimin dhe zbatimin e edukimit mjedisor në Kurrikulën e Kosovës?
3. Cilat janë metodat që përdoren nga mësimitdhënësit për të rritur ndërgjegjësimin dhe edukimin mjedisor në shkollat e Kosovës?

Hipotezat:

H 1: Konceptet kyçe të edukimit mjedisor janë përfshirë dhe janë të qarta në Kurrikulën e Kosovës.

H 2: Mësimitdhënësit ballafaqohen me sfida rreth zbatimit të koncepteve mjedisore nga Kurrikula e Kosovës në procesin e mësimitdhënies në klasa.

II. SHQYRTIMI I LITERATURËS

Problemet ekologjike në Kosovë janë grumbulluar gjatë dekadave si pasojë e përdorimit të pakontrolluar të burimeve natyrore dhe minerale, një prodhimi industrial në rritje me një nivel të lartë të ndotjes dhe mungesës së politikave, ligjeve dhe institucioneve të përshtatshme që mund të trajtojnë dhe zgjidhin problemet (KEAP, 2006). Si rezultat, mjedisi në Kosovë është degraduar dhe ndikime të rënda negative në shëndetin e popullatës tashmë kanë ndodhur (Young, Tahirukaj, 2009).

Sidoqoftë, njohuritë e publikut rreth mënyrave për të hasur probleme mjedisore janë aktualisht shumë të kufizuara (Hyseni & Lindemann-Matthies, 2011). Qasjet arsimore që u mundësojnë njerëzve në Kosovë të merren me çështjet mjedisore në një mënyrë pjesëmarrëse dhe demokratike janë të nevojshme urgjente, si në arsimin zyrtar ashtu edhe në atë informal (Kabashi-Hima, 2011).

Të paktën 98% e energjisë elektrike prodhohet nga qymyri i linjtit dhe emetimet e pluhurit nga termocentralet afër Prishtinës, për shembull, janë 74 herë më të larta sesa do të lejonin standardet evropiane të mjedisit (UNDP, 2007). Ndotja e ajrit në Kosovë jo vetëm që buron nga termocentralet, por edhe nga veturat që drejtohen me benzinë me cilësi të ulët dhe shpesh nuk kanë konvertues katalitikë (Frese et al., 2004). Në lidhje me ujin, burimet e ujit të pijshëm po zvogëlohen, dhe qasja në ujë të pijshëm të sigurt është ndër më të ultat në Evropë (REC, 2000). Kurset kryesore të ujit në Kosovë ndoten me mbeturina organike pasi nuk ka kanalizim të ujërave të zeza ose impiante të trajtimit të ujërave të zeza, dhe lumenjtë përdoren si lavamanë për industri (Frese et al., 2004). Çështje të tjera të rëndësishme janë mbeturinat shtëpiake që nuk hidhen dhe shpyllëzimet (SHBK, 2003).

Një problem i madh mjedisor në Kosovë dhe gjetkë është humbja e biodiversitetit (Mehmeti et al., 2009). Biodiversiteti nënkupton ndryshueshmërinë midis organizmave të gjallë nga të gjitha burimet, duke përfshirë, ndër të tjera, ekosistemet tokësore, detare dhe ekosistemet e tjera ujore dhe komplekset ekologjike, pjesë e të cilave janë; kjo përfshin diversitetin brenda specieve, midis specieve dhe ekosistemeve (neni 2 i Konventës për Diversitetin Biologjik, 1992). Minierat e rërës dhe zhavorrit, si dhe ndotja e mbetjeve industriale dhe shtëpiake kanë ulur në mënyrë drastike diversitetin dhe numrin e peshqve në lumenjtë në Kosovë (SHBK, 2003). Për më tepër,

intensifikimi i bujqësisë ka çuar në një rënie të rëndë të pasurisë së specieve bimore (Mehmeti et al., 2009).

Rrafshnaltat e Kosovës dikur ishin mbuluar nga pyje të mbizotëruara nga lisat, por janë pastruar pothuajse tërësisht për bujqësi dhe, posaçërisht që nga vitet 1960, janë degraduar seriozisht përmes korrjes dhe kullotjes së druve të zjarrit (KAB, 2003). Për shkak të mungesës së zbatimit të duhur të ligjit, njerëzit në Kosovë ende korrin dru zjarri për gatim dhe ngrohje. Studimet e fundit theksojnë kështu zbatimin e një programi të ekonomisë familjare për mbarë vendin, duke përfshirë investimet në soba druri më efikase (Bowen et al., 2011).

Selby (2007) shkroi se themeli mbi të cilin qëndron edukimi mjedisor është pozicioni që dija ndërtohet shoqërisht, se ka aspekte njohëse, ekonomike, morale dhe filozofike që duhen konsideruar dhe se nuk ka siguri as në teori as në praktikë. Asnjë mësim shkencor nuk mund të shmangë komunikimin e mesazheve për mënyrën se si ne njerëzit e shikojmë dhe trajtojmë natyrën (Korfiatis, 2005). Në vitin 1975, një punëtor i ndërkombëtar i Organizatës Arsimore, Shkencore dhe Kulturore të Kombeve të Bashkuara (UNESCO) në Beograd prodhoi një deklaratë të qëllimeve të edukimit mjedisor (Clayton, Myers, 2009): “Qëllimi i edukimit mjedisor është të zhvillojë një botë popullata që është e vetëdijshme dhe e shqetësuar për mjedisin dhe problemet e tij shoqërore, dhe që ka njohuri, aftësi, qëndrime, motivime dhe angazhim për të punuar individualisht dhe kolektivisht drejt zgjidhjeve për problemet aktuale dhe parandalimin e problemeve të reja.” Palmer (1995) shkroi se të kuptuarit e mënyrës se si ndodh të mësuarit dhe çfarë stimulon sjelljet mjedisore është po aq e rëndësishme sa informacioni mjedisor. Clayton & Myers (2009) theksuan se suksesi i edukimit mjedisor varet veçanërisht nga zhvillimi njohës dhe njohuritë mjedisore (me vëmendje të veçantë për njohuritë e biologjisë dhe ekologjisë), faktorët afektivë dhe motivues (veçanërisht një lidhje me natyrën dhe ndjenjat për aftësinë e dikujt për të arritur efektet në botë), dhe sjellja aktuale (pjesëmarrja, ndërmarrja e veprimeve dhe zgjidhja e problemeve).

Selby (2007) shkroi se themeli mbi të cilin qëndron edukimi mjedisor është pozicioni se dija është e ndërtuar në mënyrë shoqërore, se ka aspekte njohëse, ekonomike, morale dhe filozofike që duhen marrë parasysh dhe se nuk ka siguri as në teori, as në praktikë (Selby, 2007). Asnjë mësim i shkencës nuk mund të shmangë komunikimin e mesazheve se si ne njerëzit e shikojmë dhe si e trajtojmë natyrën (Korfiatis, 2005). Në vitin 1975, një seminar ndërkombëtar i Organizatës Arsimore, Shkencore dhe Kulturore të Kombeve të Bashkuara (UNESCO) në Beograd, prodhoi

një deklaratë të qëllimeve të edukimit mjedisor (Clayton & Myers, 2009): “Qëllimi i edukimit mjedisor është të zhvillojë një botë populata që është e ndërgjegjshme dhe e shqetësuar për mjedisin dhe problemet e lidhura me të, dhe që ka njohuri, aftësi, qëndrime, motivime dhe përkushtim për të punuar individualisht dhe kolektivisht drejt zgjidhjeve të problemeve aktuale dhe parandalimit të të rejave.” Palmer (1995) shkroi se të kuptuarit se si ndodh të mësuarit dhe çfarë stimulon sjelljet mjedisore është po aq e rëndësishme sa informacioni mjedisor. Clayton & Myers (2009) theksuan se suksesi i edukimit mjedisor varet veçanërisht nga zhvillimi kognitiv dhe njohuritë mjedisore (me vëmendje të veçantë në njohuritë e biologjisë dhe ekologjisë), faktorët afektiv dhe motivues (veçanërisht një lidhje me natyrën dhe ndjenjat për aftësinë e dikujt për të arritur efektet në botë), dhe sjelljen aktuale (pjesëmarrja, ndërmarrja e veprimeve dhe zgjidhja e problemeve). Nëse edukimi mjedisor ka për qëllim të ndihmojë fëmijët të gjejnë një mënyrë jetese më të qëndrueshme, atëherë ata që janë përgjegjës për këtë duhet të njohin llojet e përvojave të të mësuarit që ndihmojnë në prodhimin e mendjeve aktive dhe të informuara (Palmer & Neal, 1994). Hulumtimet kanë treguar se dy socializuesit më të përmendur të sjelljes pro-mjedisore të fëmijëve janë familja dhe mësuesit (Chawla, 2009) (Duarte et al. , 2015) është jetike që mësuesit t'i pajisin nxënësit me burimet më të mira të informacionit. për t'i mundësuar ata të marrin vendime të arsyetuara për mjedisin dhe çështje të tjera socio-ekonomike me të cilat do të përballen. Torkar (2014) hetoi shkollën parashkollore dhe fillore sllovene pikëpamjet e mësuesve për praktikat mësimore të rëndësishme për edukimin mjedisor. Mësuesit theksuan përvojat e drejtpërdrejta në natyrë, diskutimet për problemet mjedisore, pjesëmarrjen aktive të nxënësve në aktivitetet mjedisore dhe rëndësinë e mësuesve si model. Mësuesit janë ose duhet të jenë të vetëdijshëm për presionet sociale mbi ta për të qenë qytetarë model dhe se veprimet e tyre ndihmojnë në krijimin e busullës morale të brezit të ardhshëm (Jacobson, 2006). “Jeto atë që mëson dhe mëso atë që jeton” është një parim që nënkupton që njerëzit duhet të sillen në përputhje me vlerat që mësojnë (Torkar, 2013). Mulder (2010) paraqet rezultatet e një sondazhi midis mësuesve ndërkombëtarë të zhvillimit të qëndrueshëm në inxhinieri, inxhinierë dhe studentë të inxhinierisë mbi pranueshmërinë e deklaratave të ngarkuara me vlerë. Mësuesit e zhvillimit të qëndrueshëm në inxhinieri ishin më kritikë në lidhje me deklaratat e ngarkuara me vlera sesa studentët dhe inxhinierët e tyre profesionistë. Mulder arriti në përfundimin se “mësuesit duhet t'i ndihmojnë studentët të identifikojnë çështjet normative në punë që duket të jenë të natyrës teknike dhe duhet t'i ndihmojnë studentët në ndërtimin e argumentit të tyre në këto raste” (Mulder, 2010). Në mënyrë

të ngjashme, Torkar (2014) hetoi mendimet e nxënësve sllovenë të arsimit parashkollor dhe në shërbim dhe studentëve të shkencave mjedisore mbi pranueshmërinë e deklaratave të ngarkuara me vlera të bëra nga mësuesit për çështjet e zhvillimit të qëndrueshëm dhe ndryshimeve klimatike. Rezultatet tregojnë se nxënësit presin që mësuesit e tyre të promovojnë parimet e zhvillimit të qëndrueshëm dhe ndryshimeve klimatike.

Kurrikula e Re e Kosovës është një qasje e bazuar në kompetenca. Në fillim, kurrikula thekson nevojën për të mbështetur studentët në zhvillimin e përgjegjësisë për veten, të tjerët dhe për mjedisin (Veselaj, Qirjo & Krasniqi, 2012). Jeta në shekullin XXI kërkon kompetenca për të qenë në gjendje të përballet me rrethana dhe sfida të paparashikueshme, si dhe kapacitete për të shfrytëzuar mundësitë për përparim personal dhe social, si dhe për të përmirësuar mjedisin (Veselaj & Krasniqi, 2014). Janë gjashtë kompetenca kryesore kurrikulare të përcaktuara në kurrikulë dhe njëra prej tyre është kompetenca për jetën, punën dhe mjedisin duke siguruar mbështetje të dobishme për jetën e tyre personale, për shoqërinë dhe mjedisin. Kjo kompetencë nënkupton angazhimin e çdo individi në mbrojtjen dhe zhvillimin e mjedisit në çdo nivel arsimor. Kurrikula është e organizuar në gjashtë fusha të kurrikulës dhe njëra prej tyre është shoqëria dhe mjedisi. Nëpërmjet kësaj fushe kurrikulare, studentët zhvillojnë njohuri, aftësi dhe qëndrime që janë thelbësore për zhvillimin e një shoqërie demokratike. Studentët mund të zhvillojnë një kuptim të mjedisit të tyre dhe më gjerë, duke promovuar pjesëmarrjen dhe kontributin aktiv ndaj komunitetit lokal, kombëtar dhe global në të cilin ata jetojnë dhe bëhen të përkushtuar ndaj çështjeve sociale dhe mjedisore. Një nga temat ndërkurrikulare brenda fushës është edukimi për zhvillimin e qëndrueshëm që mbulon ekonominë, shërbimin ndaj komunitetit, mbrojtjen e mjedisit njerëzor dhe natyror dhe zhvillimin e qëndrimeve ekologjike (Veselaj & Krasniqi, 2014).

2.1. Edukimi mjedisor

Edukimi Mjedisor është një strategji komunikimi që përçon dashurinë dhe kujdesin për natyrën me qëllim që ne të realizojmë ndryshime pozitive në mjedisin tonë, duke krijuar lidhje të nevojshme me bashkësinë ku jetojmë (Mcinnis, 1993).

Edukimi Mjedisor është pjesë e rëndësishme e formimit qytetar të individëve në shoqëri për të patur më shumë njohuri në lidhje me mjedisin ku jetojnë dhe për të zhvilluar sjellje e aftësi të përgjegjshme mjedisore në mënyrë që ta përmirësojnë cilësinë e mjedisit (Edelson, 2005).

Krijimi i një mjedisi mundësues për marrjen e informacionit mjedisor nga burime të ndryshme, jo vetëm përforcon lidhjen dhe integrimin e njohurive, por nxit të menduarin dhe të vepruarin e mirë kordinuar të gjithë aktorëve brenda dhe jashtë shkollës (Bradley, et, al. 2013).

Nga ana tjetër qendrimet ndaj mjedisit janë një pasqyrim i drejtpërdrejtë i përkushtimit qytetar, social dhe demokratik të individit. E përkthyer në nivelin e sistemit arsimor në Shqipëri këto qendrimet dhe veprime duhet të jenë organike tek secili aktor brenda shkollës: mësues, nxënës, drejtues dhe përfaqësuesit e prindërve dhe komunitetit në bordet e shkollave. Ato duhen të vijnë natyrshëm në mënyrë se si paraqiten tematikat mjedisore në programet dhe tekstet mësimore, si bëhet vlerësimi i çështjeve që lidhen me Edukimin Mjedisor në shkollën tonë, si vjen e përditshmja mjedisore tek nxënësit përmes detyrave mësimore, orëve mësimore, veprimtarive lëndore dhe ato jashtëkurrikulare (Hamza, et, al. 2009).

Sipas (Donnelly & Bishop, 2007) veprimi ekocentrik është “ai në të cilin arsyeja për të vepruar është sigurimi i një përfitimi për mjedisin” që tingëllon shumë si ruajtja. Edukimi mjedisor është një nga faktorët më të rëndësishëm në rritjen e individëve të tillë që kanë vetëdije të lartë mjedisore dhe sjellje pozitive mjedisore. Sipas (Aldrich & Benjamin, 1997) edukimi mjedisor kontribuon në të kuptuarit dhe zgjidhjen e problemeve mjedisore. (Polat, 1999) dhe (Özoğlu, 1993) theksojnë rëndësinë e edukimit mjedisor si “zhvillimi i ndërgjegjësimit mjedisor tek individët, marrja e ndryshimeve të sjelljes të ndjeshme ndaj mjedisit, pozitive dhe të përhershme, mbrojtja e vlerave natyrore, historike, kulturore dhe socio-estetike, duke siguruar pjesëmarrje aktive dhe duke ndërmarrë detyrën e zgjidhjes së problemeve mjedisore, ose njohjen dhe dallimin e vlerave, qëndrimeve, koncepteve që lidhen me mjedisin bio-fizik dhe shoqëror të individëve”.

Tabela 1: Përkufizime të kontekstualizuara të çështjeve mjedisore

	Përkufizimi	Konteksti
i	Çështja mjedisore do të thotë “dukuri që kërcënojnë kushtet e jetesës së njerëzve të shkaktuara nga speciet natyrore (p.sh. pushtimi i mushkonjave në zonat lokale)” (Lidskog, 2013).	Shoqëror
ii	Çështja e mjedisit është “kur aktivitetet njerëzore shkaktojnë efekte negative në speciet e tjera brenda një mjedisi natyror (p.sh. spërkatja e pesticideve)” (Lidskog, 2013).	Agrokulturor
iii	Çështja mjedisore është “humbja e ushqyesve të tokës veçanërisht në zonat e thata për shkak të aktiviteteve njerëzore-ekonomike dhe ndryshimeve klimatike” (Rasmussen, 2016).	Produktiviteti biologjik, Produktiviteti ekonomik, Kompleksiteti i ekosistemit
iv	Çështja mjedisore është “duke shkaktuar dëme/dëmtime ose ndryshime negative në përdorimin e qëndrueshëm të biodiversitetit” (Sanvido, 2011)	Agrokultura, Produktiviteti ekonomik
v	Çështjet mjedisore përcaktohen si probleme të shkaktuara nga ndërhyrja e njeriut në sistemet e ajrit, ujit dhe tokës.	Ekologjik

Edukimi mjedisor mund të ndryshojë besimet dhe qëndrimet e një personi ndaj mjedisit në një kohë të shkurtër, por në fund të fundit duhet të ndikojë në sjelljen e personit në kohë të gjatë (Galton et al. , 2004). Prandaj, kurrikula e Edukimit Mjedisor jo vetëm që duhet të sigurojë informacion të rëndësishëm dhe aftësi praktike, por duhet të krijojë kuriozitet dhe të frymëzojë interesin e studentëve për të rritur përvojat e të nxënësve (He et al. , 2011). Edukimi mjedisor në Malajzi është i ndarë në dy, përkatësisht arsimit mjedisor zyrtar dhe joformal. Në edukimin zyrtar mjedisor, procesi i të mësuarit fillon nga niveli fillor deri në nivelin terciar. Në nivelet fillore dhe të mesme, Edukimi Mjedisor nuk mësohet si një lëndë e veçantë, por përfshihet në lëndë të tjera përmes kurrikulës (Ministria e Arsimit, 1998). Qasja e mësimdhënies që mund të përdoret në

edukimin mjedisor zyrtar përfshin mësimdhënien në klasë, qasjen jashtë shkollës dhe arsimin joformal (Gralton et al. , 2004). Për të ndihmuar mësuesit në zbatimin e Edukimit Mjedisor përmes kurrikulës, Ministria e Arsimit (MM) ka lëshuar një udhëzues për zbatimin e mësuesve. Sidoqoftë, 75% e mësuesve jo vetëm që nuk e morën manualin, por nuk e dinin ekzistencën e librit (Shaari, 2009).

Edukimi mjedisor është një qasje ndërdisiplinore që synon edukimin e individëve që janë të vetëdijshëm në çështjet mjedisore, të cilët kanë njohuri, aftësi, qëndrim, motivim, përgjegjësi individuale dhe shoqërore, dhe që mund të kontribuojnë në zgjidhjen e problemeve mjedisore. Në këtë kontekst, një nga qëllimet më të rëndësishme dhe përfundimtare të edukimit mjedisor është ngritja e njohurive mjedisore midis individëve. Njohuritë mjedisore përfshijnë kryesisht njohuritë, qëndrimet dhe pjesëmarrjen aktive për një mjedis të qëndrueshëm (Orr, 2003). Studimet thonë se për ndryshimin dhe adresimin e sjelljeve mjedisore të personave dhe kthimin e shoqërisë drejt qëndrueshmërisë, njohuritë mjedisore mund të luajnë një rol të rëndësishëm (Schultz et al., 2004), përshkruajnë qëndrimet mjedisore si lidhje individuale për çështjet mjedisore. Grupet e qëndrimeve mjedisore formojnë karakterin e një personi ndaj mbrojtjes ose shfrytëzimit të mjedisit. Karakteri i personit ndaj mjedisit mund të ndikojë në sjelljen e mëvonshme mjedisore. Përkundër faktit se njohuritë mjedisore konsiderohen të rëndësishme për të shfaqur sjelljen mjedisore, janë qëndrimet mjedisore dhe ndjenja e përgjegjësisë së individit ndaj mjedisit ato që formojnë me të vërtetë sjelljen miqësore me mjedisin. Për këtë arsye, qëndrimet mjedisore luajnë një rol të rëndësishëm në përcaktimin e sjelljeve mjedisore.

(Cheng & So, 2015) shkrim-leximi dhe bindjet mjedisore të mësuesve dhe mënyra se si zhvillohet edukimi mjedisor janë gjithashtu variabla të rëndësishëm që ndikojnë në mënyrën se si studentët mësojnë rreth çështjeve mjedisore. Mësuesit kanë një rol vendimtar në edukimin e studentëve si qytetarë të gjelbër, të cilët kanë njohuri për çështjet mjedisore, të ndërgjegjshëm për mjedisin dhe të përgjegjshëm. Në rast se mësuesit nuk janë mjaft të përgatitur për të dhënë mësim në lidhje me çështjet mjedisore, shpresat për fëmijët për të zgjidhur problemet mjedisore do të zvogëlohen në përputhje me rrethanat. Sidoqoftë, mësuesit të cilët janë të etur dhe të gatshëm për të dhënë mësim në lidhje me çështjet mjedisore mund të kenë ndikim të përhershëm tek studentët e tyre (Darling-Hammond, et, al. 2009). Në mënyrë që mësuesit të jenë në gjendje të ofrojnë një edukim efektiv mjedisor për studentët e tyre, ata së pari duhet të kenë njohuri të shëndosha mbi çështjet mjedisore.

Për më tepër, ata duhet të jenë gjithashtu kompetentë në mësimdhënien e çështjeve mjedisore dhe të mbajnë një qëndrim që demonstroi rëndësinë e mësimdhënies së tyre (Vlaardingerbroek & Taylor, 2007), theksuan se “mësimdhënësi” është një nga faktorët më të rëndësishëm në përcaktimin e cilësisë së edukimit mjedisor në shkolla, dhe se cilësia e edukimit mjedisor varet nga vetëdija dhe vetëdija e mësuesve për problemet mjedisore, mbrojtjen e mjedisit dhe edukimi mjedisor.

Benedikti (1999), thekson Një Qasje Sistematike për Edukimin Mjedisor që ishte bërë në Norvegji, përcakton katër fusha: analizimi, planprorami, kompetenca dhe baskepunimi. Benedikti konstaton: “qëllimi i strategjisë së Ministrisë së Arsimit ishte që të gjithë nxënësit duhet të marrin edukimi mjedisor në përputhje me qëllimet e UNESCO-s, duke përfshirë njohuritë, qëndrimet, aftësitë dhe sjelljet”. Një grup i madh mësuesish, kërkuesish dhe organizatat u përfshinë në zhvillimin e strategjisë, e cila u zhvillua në disa faza dhe po rishikohet në mënyrë periodike.

Sipas studimit të Benediktit (1999) synimet e strategjisë ishin të orientuara drejt sistemit mjedisor në tërësi, e jo vetëm për shkolla me kurikula të caktuar apo programe individuale.

Sipas UNESCO (2005), Edukimi për Zhvillim të Qëndrueshëm (EZHQ) involvon "Të mësuarit se si të marrim vendime që e balancojnë dhe të integrojnë të ardhmen afatgjatë të ekonomisë, dhe mjedisit natyror për mirëqenien e të gjitha komuniteteve, dikur, tani apo edhe në të ardhmen . EZHQ ka katër fokuse të mëdha: (1) përmirësimin e cilësisë dhe qasjes në arsimin bazë, (2) riorientimin e arsimit ekzistues për të adresuar qëndrueshmërinë, (3) përmirësimin ndërgjegjësimin e publikut, dhe (4) sigurimin e trajnimit për bizneset, industrinë dhe qeverinë (McKeown & Hopkins, 2007).

Termi Edukim Mjedisor në sistemin tonë arsimor nënkupton procesin e njohjes dhe të qartësimit të koncepteve, në zhvillimin e aftësive dhe të qëndrimeve të caktuara, për të kuptuar dhe vlerësuar ndërveprime ndërmjet njeriut dhe mjedisit, kulturës së tij dhe mjedisit rrethues biofizik. Ai synon rritjen e përgjegjësisë individuale në marrjen e vendimeve, dhe formulimin e një kodi sjelljeje për çështjet që lidhen me cilësinë e mjedisit dhe ruajtjen e tij që realizohet në dy drejtime kryesore (Instituti i Kurrikulës dhe Trajnimit & UNICEF, 2008).

Nëse edukimi mjedisor ka për qëllim të ndihmojë fëmijët të gjejnë një mënyrë jetese më të qëndrueshme, atëherë ata që janë përgjegjës për këtë duhet të njohin llojet e përvojave të të

mësuarit që ndihmojnë në prodhimin e mendjeve aktive dhe të informuara (Palmer & Neal, 1994). Kërkimet kanë treguar se dy shoqëruesit më të përmendur më shpesh të sjelljes pro-mjedisore të fëmijëve janë familja dhe mësuesit, (Chawla L. , 1998) është me rëndësi jetike që mësuesit t'i pajisin studentët me burimet më të mira të informacionit për t'i aftësuar ata të marrin vendime të arsyeshme në lidhje me mjedisin dhe çështje të tjera socio-ekonomike që do të përballen me ta.

Torkar (2014) hetoi pikëpamjet sllovene të arsimit parashkollor dhe të shkollës fillore mbi praktikatat e mësimit të rëndësishme për edukimin mjedisor. Mësuesit theksuan përvojat e drejtpërdrejta në natyrë, diskutimet rreth problemeve mjedisore, pjesëmarrjen aktive të studentëve në aktivitetet mjedisore dhe rëndësinë e mësuesve si modele. Mësuesit janë ose duhet të jenë të vetëdijshëm për presionet shoqërore mbi ta për të qenë qytetarë model dhe se veprimet e tyre ndihmojnë në krijimin e busullës morale të brezit të ardhshëm (Jacobson et al., 2006). “Jeto atë që mëson dhe mëson atë që jeton” është një parim që nënkupton që njerëzit duhet të sillen në përputhje me vlerat që ata mësojnë (Torkar, 2013). Mulder (2010) paraqet rezultatet e një sondazhi midis mësuesve ndërkombëtarë të zhvillimit të qëndrueshëm në inxhinieri, inxhinierë dhe studentë të inxhinierisë mbi pranueshmërinë e deklaratave të ngarkuara me vlerë. Mësuesit e zhvillimit të qëndrueshëm në inxhinieri ishin më kritikë në lidhje me deklaratat e ngarkuara me vlerë sesa studentët e tyre dhe inxhinierët profesionistë. Mulder arriti në përfundimin se “mësuesit duhet t'i ndihmojnë studentët të identifikojnë çështje normative në punë që duket se janë të një natyre teknike dhe duhet t'i ndihmojnë studentët në ndërtimin e argumentit të tyre në këto raste” (f. 83). Në mënyrë të ngjashme, Torkar (2014) hetoi mendimet e studentëve sllovenë të para-shërbimit dhe në shërbim të arsimit parashkollor dhe studentëve të shkencave mjedisore mbi pranueshmërinë e deklaratave të ngarkuara me vlerë të bëra nga mësuesit për çështjet e zhvillimit të qëndrueshëm dhe ndryshimit të klimës. Rezultatet tregojnë se studentët presin që mësuesit e tyre të promovojnë parimet e zhvillimit të qëndrueshëm dhe ndryshimit të klimës.

Ndërsa edukimi mjedisor ka fokusin e tij në ruajtjen e mjedisit natyror dhe reduktimin e ndikimeve negative të njeriut, edukimi për zhvillim të qëndrueshëm dëshiron të mësojë ndërgjegjësimin, aftësitë, perspektivat dhe vlerat që do t'i drejtojnë dhe motivojnë njerëzit të ndjekin një jetesë të qëndrueshme, të marrin pjesë në një shoqëri demokratike dhe të jetojnë në mënyrë të qëndrueshme (Veselaj & Torkar , 2017).

Konceptimi i çështjeve mjedisore është i thjeshtë dhe kompleks në të njëjtën kohë. Është një temë e zakonshme në shumë lëndë shkollore, por koherenca e munguar në zbatim midis mësuesve të

shkencave e bën të vështirë të kuptohet plotësisht. Sidoqoftë, shumë shembuj të klasifikuar si “probleme të vjetra sociale dhe sfida të reja të qëndrueshmërisë” (Jerneck, 2011) e bëjnë të ndërlikuar njohjen e përkufizimeve. Konceptet e çështjeve mjedisore janë mjaft të njohura për studiuesit dhe mësuesit në përgjithësi, megjithatë, secili mund të ketë lidhje me njohuritë dhe përvojat e veta. Këta emra qarkullojnë rreth çështjeve ekologjike të mëposhtme, por jo të kufizuar (Ko, 2003), Çështje socio-shkencore, (Pelch & McConnell, 2017) Sfidat e qëndrueshmërisë (Jerneck, 2011). Në shumicën e rasteve, çështje të tilla përshkruhen se nuk kanë një zgjidhje të vetme ose konkrete. Ato janë, rezultat i aktiviteteve të shumta shtëpiake dhe industriale që shkaktojnë dëme mjedisore (De & De, 2004) dhe nganjëherë dukuritë natyrore gjithashtu kontribuojnë drejt këtij efekti.

2.2. Edukimi mjedisor në Kosovë

Sistemi arsimor në Kosovë përfshin: arsimin parashkollor (fëmijët e moshës 0-3 dhe 4-5 vjeç) dhe klasën parafillore 0 për fëmijët e moshës 5-6 vjeç; arsimit parauniversitar përfshin fëmijët e moshës 6-18 vjeç që ndjekin një nga nivelet arsimore: shkollën fillore (fëmijët e moshës 6-11 vjeç në klasat 1-5), shkollën e mesme të ulët (mosha 11-15 në klasat 6-9) dhe shkollën e mesme të lartë. (mosha 15-18 në klasat 10-12). Arsimit i detyruar, bazuar në Ligjin për arsimin parauniversitar Nr. 04/L32 shtrihet nga klasat fillore 1-9 ose fëmijët e moshës nga 6 deri në 15 vjeç. Kosova në vitin 2011 miratoi Kornizën e re të Kurrikulës dhe në vitin 2012 tri Kurrikula Bërthamë që mbulojnë nivelet sipas Klasifikimit Standard Ndërkombëtar të Arsimit - ISCED 1 (arsimi fillor), 2 (shkolla e mesme e ulët) dhe 3 (shkolla e mesme e lartë). Një nga 6 synimet e arsimit parauniversitar sipas Kurrikulës së Re është zhvillimi i përgjegjësisë të nxënësve ndaj vetes, të tjerëve dhe mjedisit (Veselaj & Torkar, 2017).

Edukimi mjedisor është një proces në zhvillim i të mësuarit aktiv në të cilin individët dhe grupet fitojnë njohuritë, kuptimin, qëndrimet dhe aftësitë e nevojshme për një veprim të vendosur, të motivuar, të përgjegjshëm dhe mbi të gjitha, të përbashkët drejt marrjes dhe ruajtjes së një ekuilibri dinamik në mjedis (Srbnovski et al., 2010). Në këtë përkufizim janë përfshirë të gjithë përbërësit thelbësorë (qëndrimet, vetëdijësimi, njohuritë, aftësitë dhe veprimi) i edukimit mjedisor si qëllimi përfundimtar i edukimit mjedisor. Sipas mendimit tonë, në fund të shekullit XX, disa vlera, qëndrime dhe besime të rrënjësura, të pranuar gjerësisht, ishin burimi i problemeve ekologjike.

Botëkuptimi mjedisor mund të përkufizohet si “besimet dhe vlerat kolektive që u japin njerëzve një kuptim se si funksionon bota, rolin e tyre në mjedis dhe sjelljen e duhur dhe të gabuar ndaj mjedisit. Botëkuptimet mjedisore diktojnë se si ne ndërveprojmë me natyrën dhe qëndrimin tonë ndaj mënyrës se si përdorim burimet natyrore që ajo përmban” (Gillaspy, 2015). Studimet e pikëpamjeve mjedisore vijnë nga një larmi fushash. Shkencëtarët socialë janë të motivuar të studiojnë shqetësimet mjedisore sepse nëse duam të shkojmë drejt qëndrueshmërisë mjedisore, duhet të kuptojmë më mirë botëkuptimet mjedisore që ndikojnë në konsumin e burimeve dhe ndotjen (Castro, 2006).

Kosova është një vend që po përpiqet të fuqizoj një qasje sistematike për të zbatuar një sistem të edukimit mjedisor. Shumë elementë të kësaj qasje mund dhe duhet të kuptohet se këto lloje të iniciativave duhet të jenë në nivele kombëtare të përshtatura ndaj nevojave dhe rrethanave të veçanta. Edukimi mjedisor në shkolla inkurajon sjellje të shëndosha dhe njekohesisht bëjnë të njohur faktin, që përgjegjësia për përmirësimin e mjedisit, nuk varet vetëm nga individ, por një përgjegjësi për pjesëmarrje të përbashkët të të gjithë komunitetit. Përkujdesja ndaj mjedisit është detyrë dhe mbi të gjitha duhet të jetë një edukatë e përditshme e jetës së çdo qytetari. Në këtë drejtim, pjesë e aktiviteteve të rëndësishme të shoqatës sonë është dhe edukimi mjedisor, veçanërisht për nxënësit dhe të rinjtë, me qëllim krijimin e një raporti të ri dhe të qëndrueshem me mjedisin dhe natyrën (Veselaj & Krasniqi, 2014).

Kosova, duke u përballur me sfida të qëndrueshmërisë që po sfidojnë ekosistemin global, po shkon drejt përfshirjes më të gjerë të arsimit për zhvillimin e qëndrueshëm në kurrikulën e saj. Kjo qasje ndoqi zhvillimet intensive kurrikulare në Kosovën e pasluftës, veçanërisht në kurrikulën e re kombëtare të miratuar në 2011, një kurrikulë e bazuar në kompetenca dhe me shumë inovacione në sistemin arsimor (Veselaj & Krasniqi, 2014).

Sistemi arsimor në Kosovë ka një histori të gjatë të pandashmërisë me zhvillime të vështira dhe të rënda të ndarjes së ish-federatës Jugosllave. Kosova është e fundit që pas një lufte të përgjakshme 1998-99 u bë e para si territor i përkohshëm i KB-së dhe shpalli pavarësinë në 2008. Që nga viti 1999, arsimit në Kosovë ofrohet në shqip, Boshnjakisht dhe Turqisht. Sidoqoftë, paralelisht, ekziston edhe arsimit në gjuhën serbe, i cili njih autoritetin e Serbisë dhe mbulon arsimin në qytetet dhe fshatrat e populluara nga Serbia. Fatkeqësisht, ka ende shumë pengesa për reformën të cilat duhet të trajtohen. Sistemi arsimor shpesh është në qendër të mësuesve dhe pak theks i është

kushtuar zhvillimit të aftësive të të menduarit kritik. Kurrikula e re është më në qendër nxënësin, por ende është në faza shumë të mitura të zbatimit (Hyseni, Korca & Lindemann-Mathies, 2014).

Problemet mjedisore në Kosovë janë grumbulluar gjatë dekadave të fundit të shekullit të 20-të si pasojë e përdorimit të pakontrolluar të burimeve natyrore, një prodhimi në rritje industriale dhe energjisë me një nivel të lartë të ndotjes dhe mungesës së politikave, ligjeve dhe institucioneve të përshtatshme që mund të trajtojnë dhe zgjidhin problemet. Si rezultat, mjedisi në Kosovë është degraduar dhe ndikime të rënda negative në shëndetin e popullatës njerëzore tashmë kanë ndodhur. Sidoqoftë, njohuritë e publikut rreth mënyrave për të hasur probleme mjedisore janë aktualisht shumë të kufizuara (Hyseni & Lindemann-Matthies, 2011).

Qasjet arsimore të cilat u mundësojnë njerëzve në Kosovë të merren me çështjet mjedisore në një mënyrë pjesëmarrëse dhe demokratike janë të nevojshme urgjente, si në arsimin zyrtar dhe informal (Hyseni & Lindemann-Matthies, 2011). Kosova, së bashku me pjesën tjetër të botës, u bashkuan me iniciativat e Dekadës së Kombeve të Bashkuara për Edukim për Zhvillim të Qëndrueshëm (2005 - 2014) dhe prezantuan hapa shumë fillestarë drejt një niveli të rritur të arsimit për zhvillim të qëndrueshëm që në Kosovë shpesh referohet si mjedisor arsimit (Veselaj & Krasniqi, 2014). Ndërsa edukimi mjedisor përqendrohet në ruajtjen e mjedisit natyror dhe zvogëlimin e ndikimeve negative të njeriut, arsimit për zhvillim të qëndrueshëm dëshiron të mësojë vetëdijen, aftësitë, perspektivat dhe vlerat që do të drejtojnë dhe motivojnë njerëzit të ndjekin jetesën e shoqërinë demokratike dhe të jetojnë në një mënyrë të qëndrueshme. Me fjalë të tjera, edukimi mjedisor përqendrohet në zgjidhjen e problemeve, ndërsa arsimit për zhvillim të qëndrueshëm përqendrohet në ndërtimin e kapaciteteve (Gough, 2006).

Në shumë vende evropiane, edukimi mjedisor tani shihet si pjesë e edukimit për zhvillim të qëndrueshëm që nënkupton një qasje të të mësuarit të orientuar drejt procesit, pjesëmarrjes dhe veprimit. Edukimi për zhvillim të qëndrueshëm përqendrohet në këtë mënyrë shumë më shumë tek njerëzit sesa edukimi mjedisor, madje është frikësuar se meqenëse edukimi mjedisor po bëhet pjesë e edukimit për zhvillim të qëndrueshëm, ai do të humbasë disa nga unike, dmth. të natyrës (McKeown & Hopkins, 2007). Kurrikula e Re e Kosovës është qasje e bazuar në kompetencë. Në fillim, Kurrikula thekson nevojën për të mbështetur studentët në zhvillimin e përgjegjësisë për veten e tyre, të tjerët dhe për mjedisin (Veselaj, 2012). Jeta në shekullin 21 kërkon kompetenca për të qenë në gjendje të përballojnë rrethanat dhe sfidat e paparashikueshme, si dhe kapacitetet

për të shfrytëzuar mundësitë për përparim personal dhe shoqëror, si dhe për të përmirësuar mjedisin (Veselaj & Krasniqi, 2014). Ekzistojnë gjashtë kompetenca kryesore kurrikulare të përcaktuara në Kurrikul dhe njëra prej tyre është kompetenca për jetën, punën dhe mjedisin duke siguruar mbështetje të dobishme për jetën e tyre personale, për shoqërinë dhe mjedisin. Kjo kompetencë nënkupton angazhimin e çdo individi në mbrojtjen dhe zhvillimin e mjedisit në çdo nivel arsimor. Kurrikula është e organizuar në gjashtë fusha të kurrikulës dhe njëra prej tyre është Shoqëria dhe mjedisi. Përmes kësaj fushe kurrikulare, studentët zhvillojnë njohuri, aftësi dhe qëndrime që janë thelbësore për zhvillimin e një shoqërie demokratike. Studentët mund të zhvillojnë një kuptim të mjedisit të tyre dhe më gjerë, duke promovuar pjesëmarrje aktive dhe kontribut ndaj komunitetit lokal, kombëtar dhe global, në të cilin ata jetojnë dhe u përkushtohen çështjeve sociale dhe mjedisore. Një nga temat ndërkurrikulare brenda fushës është edukimi për zhvillimin e qëndrueshëm që mbulon ekonominë, shërbimin ndaj komunitetit, mbrojtjen e mjedisit njerëzor dhe natyror dhe zhvillimin e qëndrimeve ekologjike (Veselaj & Krasniqi, 2014).

2.3. Opinioni i mësimeve për edukimin mjedisor

Shumica e mësimeve konsiderojnë edukimin mjedisor një lëndë të rëndësishme për nxënësit dhe sistemin tonë arsimor në tërësi. Të gjithë ata mendojnë se mjedisi është një zonë komplekse, njëkohësisht ekzistuese si lëvizje politike dhe ekonomike, sociale dhe kulturore dhe projektet e edukimit mjedisor si një ideal.

Mësimeve thanë se ndërtimi i kurrikulës sipas niveleve të ndryshme duke sjellë informacion nga bota reale në klasë në një kontekst të fortë akademik do të përmirësojë cilësinë e njohurive. Ata gjithashtu thanë se njohuritë e nxënësve të tyre të marra përmes arsimit, do të jenë strategjia më e suksesshme e menaxhimit të mjedisit. Sipas tyre, është edukimi mjedisor ai që mund të ndihmojë më së miri nxënësit të bëjnë lidhjet komplekse, konceptuale midis prosperitetit ekonomik, përfitimeve për shoqërinë, shëndetit të mjedisit dhe mirëqenies. Si mësimeve ata duhet të përdorin të kaluarën si një udhëzues për të tashmen dhe të jenë më të përgatitur për të (Gough, 2006).

Shumica e mësimeve mendojnë se media është një faktor shumë vendimtar për të promovuar rëndësinë e një edukimi të tillë sepse shkollat përgatisin nxënësit për shekullin e ri. Përdorimi i këtij informacioni mund t'i ndihmojë ata dhe institucionet arsimore të arrijnë rezultate më të mira nga aktivitetet të cilat konsiderohen më efektive në dhënien e njohurive mjedisore dhe motivimin

e tyre për veprim. Mësimdhënësit e konsiderojnë si një instrument të rëndësishëm nëse përqendrohen në të gjitha problemet që ka të ngjarë të ndikojnë në veprimet e nxënësve në mjedis. Mësimdhënësit mendojnë se për të nxitur qytetarinë globale të nxënësit, kolegët, ata duhet të krijojnë kushte për të kërkuar njohuri që i shtojnë pjesëmarrësit të kuptojnë rolin e tyre në botë, të kuptuarit e tyre për kulturat e tjera dhe eksplorimin e zgjidhjeve të tyre për sfidat e ngutshme të shekullit 21. Ata e dinë që ky reflektim nuk ndodh menjëherë, duhet një planifikim i qëllimshëm dhe i menduar mirë nga ana e të gjithëve për të siguruar që të gjithë nxënësit të shtojnë veten drejt të menduarit më të thellë (të menduarit kritik) mbi mjedisin. Nëse edukimi mjedisor thekson të menduarit kritik, mësimi ndërdisiplinor dhe arritjet e nxënësve do të ndihmojnë në përmbushjen e objektivave të reformës arsimore (De & De, 2004).

2.4. Roli i mësimdhënësve në edukimin mjedisor

Institucionet arsimore luajnë një rol të rëndësishëm në procesin e ndërtimit të njohurive, aftësive, vetëdijes, vlerave dhe veprimit të qëndrueshëm të nevojshëm për të arritur qëllimin e tokës së qëndrueshme. Institucionet arsimore duhet të edukojnë mësues që mund ta kuptojnë më mirë qëndrueshmërinë dhe të ndihmojnë për të kapërcyer hendekun midis teorisë dhe arsimit. Ky do të luajë një rol kryesor në formësimin e brezave të ardhshëm, rritjen e aktiviteteve të qëndrueshmërisë dhe marrjen e përgjegjësisë. Institucionet arsimore dhe programet që do të përgatisin mësuesit për arsimim të qëndrueshëm duket se nuk po bëjnë më të mirën. Edukimi i mësuesve luan një rol jetësor në arritjen e ndryshimeve në mësimdhënie dhe mësimnxënie në shkolla. Në të vërtetë, zhvillimi profesional i mësuesve para shërbimit për qëndrueshmërinë përcaktohet si përparësi mbi përparësitë. Edukimi i mësuesve shihet të jetë një strategji kryesore që nuk është shfrytëzuar në mënyrë adekuate ende në shkolla për qëndrueshmëri (Ferreira et al., 2009).

Institucionet arsimore duhet të marrin udhëheqjen në këtë drejtim në mënyrë që t'i bëjnë udhëheqësit e brezave të ardhshëm mendimtarë të vetëdijshëm dhe kritikë për qëndrueshmërinë. Ndryshimi i klimës, emetimet e CO₂, varfëria dhe problemet e tjera aktuale mjedisore duhet të ndikojnë në këto institucione arsimore në mënyrë që ata të kenë përparësi në arsimin e qëndrueshmërisë në kurrikulën shkollore. Edukimi i qëndrueshmërisë së pari kërkon një qasje holistike për të kuptuar më mirë veprimet e orientuara drejt qëndrueshmërisë në arsimin e lartë dhe shoqërinë (Gardner, 2017).

Shkencëtarët paraqesin pikëpamje të ndryshme në lidhje me programet arsimore në arsim për qëndrueshmëri. (Orr, 2003) thekson se marrëdhënia midis energjisë, mjedisit dhe ekonomisë duhet të adresohet në mënyrë të tillë që ta zbatojë atë nëpër disiplina; Moore (2005) argumenton që arsimit i qëndrueshmërisë duhet të përfshijë komponentët socialë, ekologjikë, ekonomikë, politikë dhe shpirtërorë se si nxënësit mendojnë për problemet mjedisore dhe strategjitë efektive të mësimdhënies dhe pikëpamjet dhe perspektivat e ndryshme të botës dhe ndikimi njerëzor në ekosisteme duhet të diskutohen; Fleischer (2011); ndërsa përqendrohet në procesin e të mësuarit, thekson se edukimi shkencor duhet të përdoret për të integruar një pedagogji që promovon njohuri praktike me një ideologji morale dhe të qëndrueshme duke zbatuar një qasje eksperienciale, pjesëmarrëse dhe multidisiplinare; Lautensach dhe Lautensach (2010) propozojnë një kurrikulë që përqendrohet në vlerat, qëndrimet dhe besimet për të lehtësuar sjelljen e qëndrueshme dhe drejtësinë mjedisore. Stuckey (2016) mbështet idenë se vlerësimi i mbrojtjes së mjedisit, ndjenjat pozitive për aktivitetet e ndjeshme ndaj mjedisit dhe pritja e rezultateve pozitive nga këto aktivitete mund të lehtësojnë demonstrimin e sjelljeve të ndjeshme ndaj mjedisit. Shumë autorë dhe institucione kanë pranuar se qëndrueshmëria globale kërkon ndryshime në vlerat njerëzore, qëndrimet dhe sjelljet (Dunlap et al., 2000; Bonnes, Bonaiuto, 2002; DEFRA, 2003).

Studiuesit e edukimit mjedisor besojnë se përmes edukimit mjedisor dhe të qëndrueshmërisë, mësuesit mund të luajnë një rol të rëndësishëm në rritjen e kapacitetit të nivelit shkollor për qëndrueshmëri (Ferreira et al., 2009; Ferreira, Ryan, Tilbury, 2006). Ata argumentojnë se duke përfshirë edukimin mjedisor / të qëndrueshmërisë në edukimin e mësuesve parashkollorë, mësuesit para shërbimit do të diplomohen me aftësinë për të vendosur edukimin mjedisor / të qëndrueshmërisë në aktivitetet e tyre të përditshme dhe për këtë arsye do të jenë në gjendje ta bëjnë atë të përhapur në shkolla (Ferreira et al. 2006; Tilbury et al., 2005). Sidoqoftë, deri më sot, pak institucione të arsimit të mësuesve kanë përfshirë arsimin e qëndrueshmërisë në kurse parashërbimi për trajnimin e mësuesve. Si rezultat, shumë mësues të rinj po diplomojnë me kuptim të kufizuar, kapacitet dhe besim për të zbatuar edukimin mjedisor dhe të qëndrueshmërisë (Miles et al., 2006).

Mungesa e njohurive mjedisore, ndërgjegjësimit dhe sjelljes midis nxënësve kërkon ndërhyrjen e mësuesve të përkushtuar për të luajtur rolin e tyre në zbatimin e edukimit mjedisor në shkollë në mënyrë që vetëdija dhe sjellja e këtyre nxënësve të zhvillohet. Sidoqoftë, kufizimet që paraqiten

në zbatimin e edukimit mjedisor u bënë arsyeja pse shumica e mësuesve nuk zbatojnë edukimin mjedisor në mësimdhënien dhe mësimin e tyre në shkolla. Kërkimet e mëparshme kanë raportuar se kufizimet kryesore ishin mungesa e kohës (Shaari, 2009). (Simmons, 1998) dhe doracakë të kurseve të kufizuara dhe trajnime për edukimin mjedisor (Simmons, 1998). Mungesa e manualeve dhe kurseve në lidhje me edukimin mjedisor midis mësuesve ka rezultuar që mësuesit të kenë njohuri të ulëta rreth edukimit mjedisor dhe kjo ka rezultuar që mësuesit të jenë të paaftë për të integruar arsimin mjedisor në mësimdhënien e tyre (Samuel, 1993) (Lane et al., 1994) (Kin, 2004). Këto kufizime kanë implikime negative në sjelljen mjedisore të nxënësve. Kështu, ky studim synonte të identifikonte sfidat në ngulitjen e edukimit mjedisor midis nxënësve nga këndvështrimet e mësuesve. Identifikimi i sfidave do të ndihmonte për të kapërcyer këto sfida në mënyrë që të ngulitet edukimi mjedisor midis nxënësve.

2.5. Integrimi i temave mjedisore në tekstet shkollore dhe kurrikulën kombëtare në Kosovë
Problemet ekologjike në Kosovë janë grumbulluar gjatë dekadave si pasojë e përdorimit të pakontrolluar të burimeve natyrore, një rritje të prodhimit industrial me një nivel të lartë të ndotjes dhe mungesës së politikave, ligjeve dhe institucioneve të përshtatshme që mund të trajtojnë dhe zgjidhin problemet (KEAP, 2006). Si rezultat, mjedisi në Kosovë është degraduar dhe tashmë kanë ndodhur ndikime të rënda negative në shëndetin e popullatës (shembuj në REC, 2000, dhe referencat në të). Për më tepër, njohuritë e publikut në Kosovë rreth temave mjedisore është gjetur të jenë shumë të kufizuara (Hyseni & Lindemann-Matthies, 2011).

Arsimi në Kosovë aktualisht është nën reformë (Pupovci, 2002) (Sommers, Buckland, 2004). Në Shtator 2001, u lançua Korniza e Kurrikulës së Re në Kosovë (Korniza e Kurrikulës së Re të Kosovës, 2001). Për herë të parë, edukimi mjedisor u përmend në mënyrë eksplicite si një temë ndërkurrikulare e cila duhet të trajtohet në mënyra të edukimit për zhvillim të qëndrueshëm, duke nënkuptuar një qasje të mësuarit të përpunuar, pjesëmarrëse dhe të orientuar drejt veprimit (Stevenson, 2006). Në vitin 2007, “Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë (MASHT)” lëshoi të ashtuquajturën “Strategjinë e saj për Zhvillimin e Arsimit Parauniversitar në Kosovë 2007-2017”. Objektivi 4.2 i kësaj strategjie plotësisht funksional për të siguruar mësim cilësor të ndërtuar mbi standarde të krahasueshme me ato të vendeve të zhvilluara, duke e konsideruar rishikimin e Kornizës së Kurrikulës së Kosovës të vitit 2001 si përparësi të MASHT-it (Webber,

2010). Sot, ekziston një kornizë e rishikuar e kurrikulës (Korniza e Kurrikulës së Kosovës, 2010) por ende nuk është vënë në praktikë (si në qershor 2013).

Nën ofrimin e informacionit mjedisor / ekologjik nga perspektiva e shkencës natyrore, objektivat kryesore të kornizës së kurrikulës (si në 2009) në lidhje me çështjet mjedisore ishin si më poshtë (Korniza e Kurrikulës së Re të Kosovës, 2001):

- Nxënësit duhet të mësojnë të kuptojnë se mjedisi përfaqëson një vlerë në vetvete.
- Nxënësit duhet të mësojnë se mjedisi duhet të mbrohet dhe ruhet jo vetëm për arsye utilitariste.
- Nxënësit duhet të mbështeten për të eksploruar lidhjet mes mjedisit natyror, social dhe kulturor, dhe duhet të kuptojnë rëndësinë e një mjedisi natyror dhe artificial për shëndetin, cilësinë e jetës dhe zhvillimin e qëndrueshëm.
- Nxënësit duhet të inkurajohen të studiojnë mjedisin, të identifikojnë temat mjedisore, të identifikojnë problemet mjedisore dhe të kërkojnë zgjidhje konstruktive.
- Nxënësit duhet të ndërgjegjësohen për mundësitë për ndërhyrje praktike për mbrojtjen dhe ruajtjen e mjedisit dhe duhet të inkurajohen që të marrin iniciativa në trajtimin e temave mjedisore në komunitetet e tyre.

Megjithatë, pak dihet se në çfarë shkalle dhe si temat mjedisore janë integruar në të vërtetë në sistemin arsimor formal në Kosovë. Librat shkollorë mund të jenë një tregues i vlefshëm i asaj që bëhet në të vërtetë në shkollë. Ato janë një nga shtyllat e arsimit formal dhe duhet të përfaqësojnë elementet bazë të kurrikulës kombëtare (Mohammad & Kumari, 2007) (Caravita et al., 2007). Për më tepër, ato duhet të pasqyrojnë objektivat specifike për klasën e lëndëve të ndryshme. Prandaj u hetua se sa dhe cilat tema mjedisore përmbajnë tekstet zyrtare në Kosovë dhe si u qasën këto tema. Për më tepër, u hetua nëse qasjet arsimore të identifikuara ishin në përputhje me qëllimet përkatëse të lëndës. Supozohej se kjo nuk mund të jetë gjithmonë rasti në Kosovë. Në një vend që i mungon tradita në edukimin mjedisor tekstet shkollore mund të mos trajtojnë tema mjedisore në shumë detaje (Pupovci, 2002). Thjeshtë duhet përdorur fjala “tekst shkollor” në vend të “librit shkollor”. Sipas Stray (1993, f. 73) librat shkollorë janë libra të përdorur për qëllime mësimore, por jo domosdoshmërisht të destinuara për qëllime edukative. Tekstet shkollore, përkundrazi, kanë për qëllim të ofrojnë një prezantim pedagogjik dhe didaktik të një fushe të caktuar njohurish. Studimi aktual ka të bëjë me tekstet shkollore të cilat mund të përfshijnë, ndër të tjera, tekstin për nxënësit,

udhëzuesin e mësuesit, si dhe librat e punës për të ushtruar ose mësuar (Lebrun et al., 2002). Temat mjedisore u përfshinë vetëm në disa tekste shkollore në Kosovë, shumica prej tyre për mësimin e biologjisë. Meqenëse kjo pasqyron ka shumë të ngjarë situatën aktuale në shkollë, të paktën pjesërisht shpjegon pse çështjet mjedisore nuk janë në mendjen e njerëzve në Kosovë sot (Hyseni & Lindemann-Matthies, 2011). Disa libra për nivelin e shkollës fillore përmbajnë tema mjedisore. Kjo është për të ardhur keq pasi temat mjedisore duhet të integrohen në të gjitha nivelet e sistemit arsimor (UNDP, 2007). Rritja e ndërgjegjësimit mjedisor në nivelin e shkollës fillore është veçanërisht e rëndësishme pasi koha midis klasës së parë dhe të pestë shihet si periudha më e përshtatshme për të theksuar shqetësimin emocional për speciet e gjalla (Chawla L. , 1998).

III. METODOLOGJIA E HULUMTIMIT

Një faktor kyç në hulumtim është metoda. Ajo është lidhja midis teorisë, qëllimit dhe përcaktimit të problemit të kërkimit nga njëra anë dhe rezultateve nga ana tjetër. Prandaj, një kuptim i ndërsjellë i bazave të metodave dhe teknikave të ndryshme është një kusht i domosdoshëm për të mbështetur kërkimin. Në këtë kapitull është diskutuar për metodologjinë hulumtuese dhe metodat që janë përdorur në të. Rezultati i mundshëm që fitohet gjatë një hulumtimi varet nga metodat, të cilat përdoren gjatë atij hulumtimi. Gjatë kryerjes së hulumtimit është shumë me rëndësi që të zgjidhet hulumtimi i saktë.

Metoda e studimeve të rastit bën pjesë në metodat operative, konceptuale, empirike dhe teorike të hulumtimit. Metodologjia është studimi i metodave dhe mënyrave të fitimit të njohurive shkencore. Qëllimi i metodologjisë është që të kuptohet thelbi i njohurive shkencore dhe të vendosen parimet themelore në përvetësimin e saj dhe shqyrtimin kritik. Për hartimin e këtij punimi është përdorur një literaturë e gjerë, e cila konsiston në materiale dhe punime të shumë autorëve të huaj por edhe vendas, në studime me karakter rajonal dhe kombëtar.

Gjatë shkrimit të punimit kam ndjekur këto etapa metodologjike: rishikimin e literaturës, mbledhjen e të dhënave, përpunimin dhe analizën e të dhënave. Kjo metodologji e ndjekur dhe rezultatet e saj më krijuan mundësinë dhe bindjen për të kaluar në fazën më të rëndësishme atë të hartimit të punimit.

Për realizimin e studimit është përdorur metoda kuantitative apo sasiore. Gjithashtu, është përdoret edhe metoda përshkruese, ku do të bëhet përshkrimi i literaturës si vendore apo të huaj lidhur me temën e perzgjedhur. Pyetësi u është shpërndarë online secilit mësues prej nga më pas janë nxjerrur të dhënat e nevojshme për hulumtimin tonë. Kjo analizë e të dhënave të grumbulluara përmes pyetësorëve do ta plotësojë studimin me figura, grafikë dhe tabela.

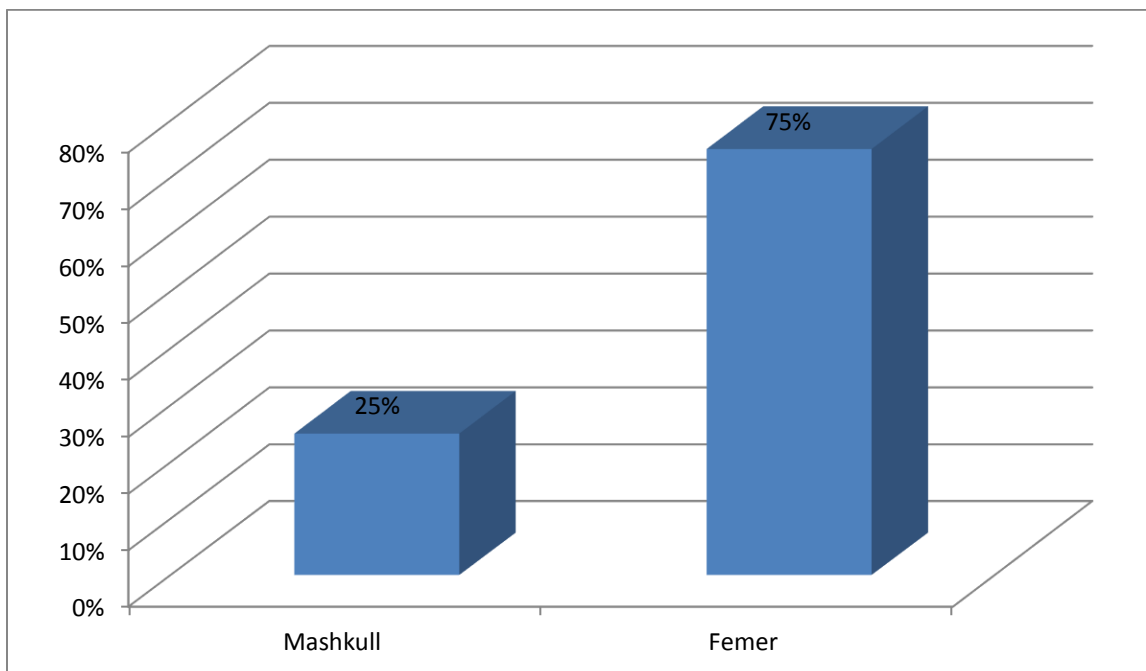
3.1. Mostra

Mostra përfaqëson një pjesë të caktuar të popullsisë statistikore, pronat e të cilëve studiojnë për të fituar informacione në lidhje me të gjithë (Webster, 1985). Nëse mostra ka të bëjë me njerëzit mund të përkufizohet si një grup i të anketuarve (njerëzve) të zgjedhur nga një popullsi më e madhe

me qëllim të një studimi. Përzgjedhja e mostrës varet nga hulumtuesi dhe tema e hulumtimit. Pra, hulumtuesi ka për qëllim t'i informojë të gjithë lexuesit, se cila nga mostrat është më e përshtatshme për studimin e tij/saj. Është zgjedhje personale nëse studiuesi dëshiron apo nuk dëshiron t'i përgjithësojë të gjitha gjetjet e mostrës së popullatës, të cilën e ka përzgjedhur. Duke qenë të vetëdijshëm për gabimet e mundshme, të cilat rezultojnë nga zgjedhja e mostrës është gjithashtu shumë e rëndësishme që të prezantohen në studim, sepse duke i paraqitur këto gabime në seksionin e rezultateve studimi do të jetë më i vlefshëm.

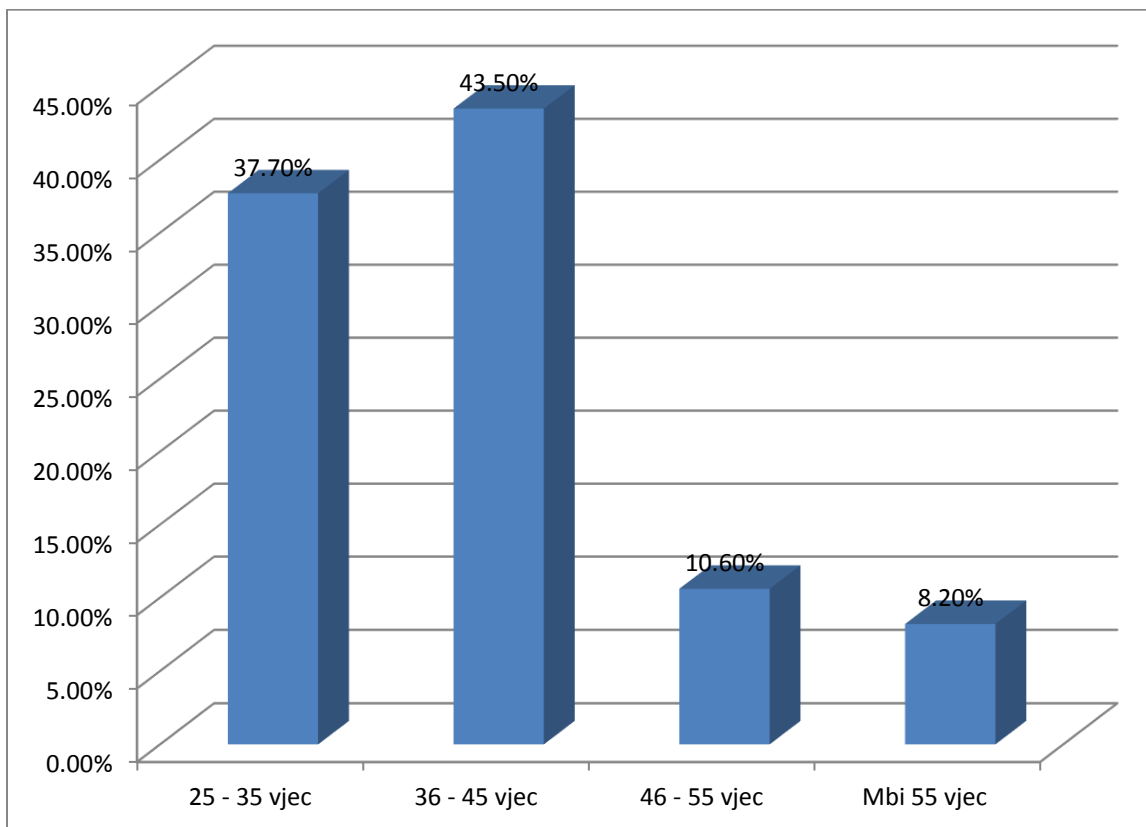
Si mostër e këtij hulumtimi kanë qenë 170 mësimdhënës të shkollave të ciklit prej I – V, “Emin Duraku”, “Lasgush Poradeci” dhe “Idriz Ajeti” në komunën e Shtimes, si dhe në shkollat “Ismael Luma” dhe “Vëllezërit Frashëri” në komunën e Lipjanit.

Grafikon 1: Gjinia e të anketuarëve

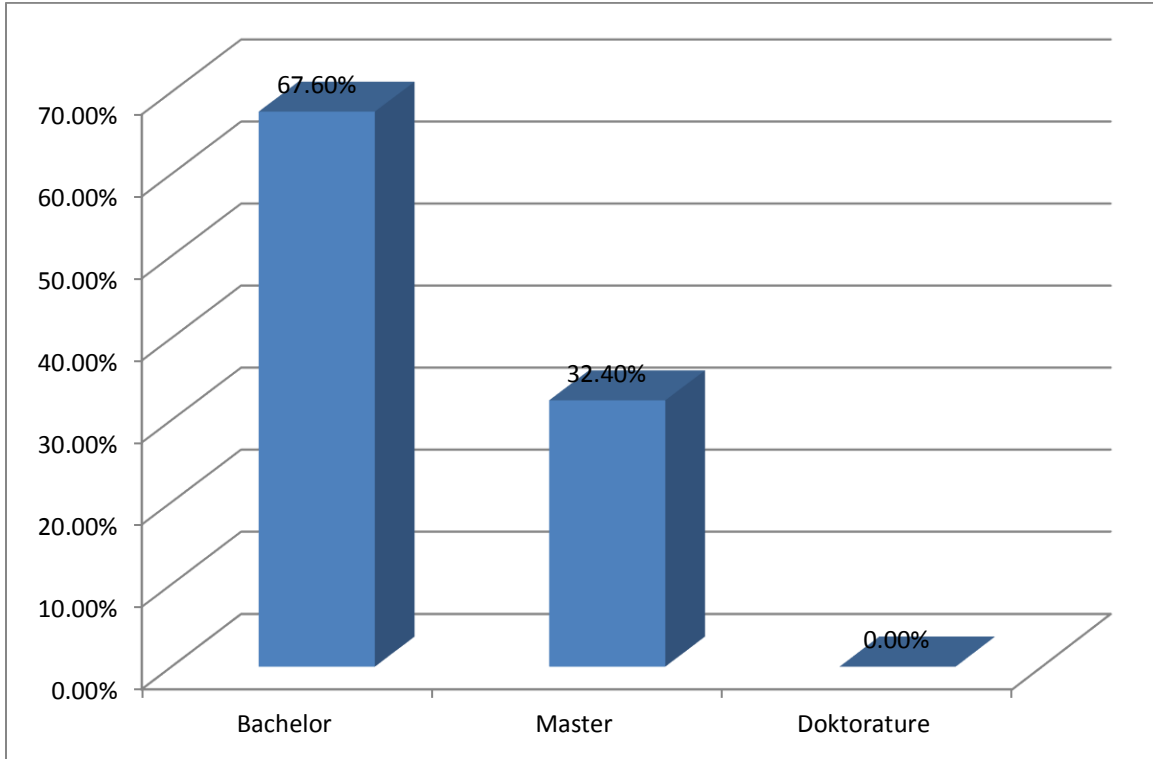
Nga të dhënat e paraqitura në grafikon shohim që pjesa më e madhe e të anketuarëve i përkasin gjinisë femërore 75%, ndërsa 25% i përkasin gjinisë mashkullore.

Grafikon 2: Moshë e të anketuarëve

Sa i përket moshës së të anketuarëve shohim që 43.5% i takojnë grupmoshës 36 deri në 45 vjeçare, 37.7% i takojnë grupmoshës 25 deri në 35 vjeçare, 10.6% i takojnë grupmoshës 46 deri në 55 vjeçare, si dhe 8.2% i takojnë grupmoshës mbi 55 vjeç. Siç shihet nga rezultatet, grupmosha dominuese e mostrës sonë të mësimdhënësve është ajo 36-45 vjet, ndërsa më pak e përfaqësuar ajo mbi 55 vjet (afër pensionimit).

Grafikon 3: Edukimi i të anketuarëve

Në interesin tim gjatë përfundimit të hulumtimit ka qenë të shohim se si qendron edukimi i të anketuarëve. 67.6% e të anketuarëve kanë deklaruar që kanë të përfunduar bachelorin, 32.4% të tjerë kanë deklaruar që kanë të përfunduar masterin, ndërsa me doktoraturë nuk kemi pasur asnjë të anketuar. Pra, siç shihet nga rezultatëve tona, pjesa më e madhe e të anketuarëve kanë të përfunduar nivelin bachelor.

3.2. Instrumenti i hulumtimit

Instrumenti hulumtues është një mjet për mbledhjen e të dhënave. Ato përfshijnë pyetësorët, intervistat, vëzhgimet dhe leximet. Në thelb, hulumtuesi duhet të sigurohet që instrumenti i zgjedhur është i vlefshëm dhe i besueshëm. Vlefshmëria dhe besueshmëria e çdo studimi kërkimor varet në një masë të madhe në përshtatshmërinë e instrumenteve. Çfarëdo procedure që përdorim, në mbledhjen e të dhënave duhet të shqyrtohet në mënyrë kritike, për të kontrolluar shkallën e rezultateve të pritura. Në rastin tonë ne kemi përdorur pyetësorin si instrument të hulumtimit tonë. Si instrument i këtij punimi është pyetësori për 170 mësimdhënës. Pra, ne synojmë që përmes këtij pyetësori të kuptojmë se sa po zbatohet edukimi mjedisor në kurrikulën e Kosovës si dhe sa janë të informuar nxënësit për rëndësinë e edukimit mjedisor. Pyetësori ka qenë jetë i strukturuar dhe përmban gjithsejt 15 pyetje të drejtpërdrejta dhe të mbyllura, me opsione me alternativa të ndryshme. Pjesa e parë e pyetësorit përmban pyetjet mbi të dhënat e të anketuarëve siç janë mosha, gjinia, edukimi, etj., ndërsa pjesa tjetër e pyetësorit është lidhur me temën në fjalë.

IV. ANALIZA E REZULTATËVE DHE DISKUTIMI

Më poshtë janë paraqitur të dhënat të cilat janë nxjerrur nga hulumtimi jonë, i cili është mbajtur me 170 mësimdhënës të shkollave të ciklit prej I – V, “Emin Duraku”, “Lasgush Poradeci” dhe “Idriz Ajeti” në komunën e Shtimes, si dhe në shkollat “Ismal Luma” dhe “Vëllezërit Frashëri” në komunën e Lipjanit. Hulumtimi ka qenë lidhur me qendrimet e tyre lidhur me zbatimin e edukimit mjedisor në Kurrikulën e Kosovës.

Në fillim na ka interesuar të dijmë nga mësimdhënësit se sa janë të informuar nxënësit e tyre për edukimin mjedisor në kurrikulë. Përgjigjet e mësimdhënësve janë dhënë në Tab. 2.

Tabela 2: Informimi i nxënësve lidhur me edukimin mjedisor

Sa të informuar janë nxënësit lidhur me edukimin mjedisor?	Nr. i të anketuarëve	%
Shumë	28	16.5%
Pak	127	74.8%
Aspak	15	8.8%

Nga të dhënat e paraqitura në Tab. 2 shohim që 74.8% e të anketuarit kanë thënë që nxënësit janë pak të informuar lidhur me edukimin mjedisor, ndërsa 16.5% kanë thënë që janë shumë të informuar, si dhe 8.8% kanë thënë që nxënësit nuk janë aspak të informuar për edukimin mjedisor. Mund ta shohim që pjesa më e madhe e nxënësve 74.8% janë pak të informuar lidhur me edukimin mjedisor.

Si pyetje e dytë e anketimit ka qenë të kuptojmë se sa të informuar janë mësimdhënësit mbi edukimin mjedisor dhe shohim që të gjithë që kanë qenë pjesë e hulumtimit kanë deklaruar që janë plotësisht të informuar mbi edukimin mjedisor siç është paraqitur në Tab. 3.

Tabela 3: Informimi i mësimdhënësve lidhur me edukimin mjedisor.

Po ju si mësimdhënës, a jeni të informuar mbi edukimin mjedisor?	Nr. i të anketuarëve	%
Po	170	100%
Jo	0	0.0%

Nga të dhënat e paraqitura në tabelën e mësipërm, shohim që të gjithë të anketuarit kanë thënë që kanë njohuri mbi edukimin mjedisor. Pra, të gjithë kanë dhënë përgjigje që janë të informuar mbi edukimin mjedisor.

Se a janë të kënaqur mësimdhënësit me edukimin mjedisor në Kurrikulën e Kosovës e shohim edhe nga përgjigjet të cilat janë të paraqitura në tabelën 4.

Tabela 4: Zbatimi i edukimit mjedisor në Kurrikulën e Kosovës.

A jeni të kënaqur ju si mësimdhënës me zbatimin e edukimit mjedisor në Kurrikulën e Kosovës?	Nr. i të anketuarëve	%
Shumë	48	28.2%
Pak	97	57.1%
Aspak	8	4.7%
Nuk e di	17	10.0%

Në vazhdim shohim që pyetja ka qenë të kuptojmë se sa të kënaqur janë mësimdhënësit me zbatimin e edukimit mjedisor në kurrikulën e Kosovës. 57.1% prej të anketuarëve kanë thënë që janë pak të kënaqur, 28.2% kanë thënë që janë shumë të kënaqur, 10% prej tyre kanë thënë që nuk

e dijnë, si dhe 4.7% kanë thënë që nuk janë aspak të kënaqur me zbatimin e edukimit mjedisor në kurrikulën e Kosovës. Nga të dhënat e paraqitura shohim që pjesa më e madhe e mësimdhënësve kanë thënë që janë pak të kënaqur lidhur me zbatimin e edukimit mjedisor.

Gjithashtu, një pyetje tjetër që ka qenë në interesin tim, ka qenë të shohim se a mendojnë mësimdhënësit që ka mangësi lidhur me edukimin mjedisor në Kurrikulën e Kosovës, përgjigjet e të anketuarëve mund t'i shohim në tabelën 5.

Tabela 5: Mangësitë lidhur me edukimin mjedisor në Kurrikulën e Kosovës.

A mendoni që ka mangësi lidhur me edukimin mjedisor në Kurrikulën e Kosovës?	Nr. i të anketuarëve	%
Po	115	67.6%
Jo	19	11.2%
Nuk e di	36	21.2%

Në pyetjen se a ka mangësi lidhur me edukimin mjedisor në Kurrikulën e Kosovës, shohim që pjesa më e madhe e të anketuarëve apo 67.6% kanë thënë që mendojnë që ka mangësi, 21.2% të tjerë kanë deklaruar që nuk e dijnë, si dhe 11.2% mendojnë që nuk ka mangësi sa i përket edukimit mjedisor në Kurrikulën e Kosovës. Siç shihet nga rezultatet pjesa më e madhe mendojnë që ka mangësi lidhur me edukimin mjedisor në Kurrikulën e Kosovës.

Se a mendojnë mësimdhënësit që duhet të punohet më shumë lidhur me përmirësimin e vetëdijësimit lidhur me edukimin mjedisor, përgjigjet i shohim të paraqitura në tabelën 6.

Tabela 6: Puna lidhur me përmirësimin e vetëdijësimit lidhur me edukimin mjedisor.

A mendoni që duhet të punohet më shumë lidhur me përmirësimin e vetëdijësimit lidhur me edukimin mjedisor?	Nr. i të anketuarëve	%
Po	170	100%
Jo	0	0.0%
Nuk e di	0	0.0%

Në pyetjen se a duhet të punohet më shumë lidhur me përmirësimin e vetëdijësimit lidhur me edukimin mjedisor, shohim që të gjithë të anketuarit mendojnë që duhet të punohet me shumë.

Për ta kuptuar se a kanë mbajtur këta mësimdhënësit trajnime të ndryshme lidhur me edukimin mjedisor, mund ta kuptojmë nga të dhënat e paraqitura në Tab. 7.

Tabela 7: Mbajtja e trajnime të ndryshme lidhur me edukimin mjedisor.

A keni mbajtur trajnime të ndryshme lidhur me edukimin mjedisor?	Nr. i të anketuarëve	%
Shpeshherë	68	40.0%
Nganjëherë	54	31.8%
Asnjëherë	48	28.2%

Pyetja e radhës ka qenë të kuptojmë se a kanë mbajtur këta mësimdhënësit trajnime të ndryshme lidhur me edukimin mjedisor, dhe siç mund ta shohim 40% kanë deklaruar që shpesh herë kanë mbajtur trajnime, 31.8% të tjerë kanë thënë që nganjëherë kanë mbajtur trajnime, si dhe 28.2% kanë thënë që asnjëherë nuk kanë mbajtur trajnime lidhur me edukimin mjedisor. Nga rezultatet e nxjerrura shohim që pjesë më e madhe kanë deklaruar që mbajnë shpesh trajnime lidhur me edukimin mjedisor.

Se a ka ndikim pozitiv integrimi i edukimit mjedisor në kurrikulën e Kosovës tek nxënësit, e shohim nga përgjigjet e paraqitura në Tab. 8.

Tabela 8: Ndikimi pozitiv i integrit të edukimit mjedisor në kurrikulën e Kosovës tek nxënësit.

Kur edukimi mbi mjedisin integrohet në kurrikulën themelore apo përdoret si temë e integruar në kurrikulë, a mendoni që ka një ndikim pozitiv për të arriturat e nxënësve në shkenca?	Nr. i të anketuarëve	%
Po	170	100%
Jo	0	0.0%
Nuk e di	0	0.0%

Në pyetjen kur edukimi mbi mjedisin integrohet në kurrikulën themelore apo përdoret si temë e integruar në kurrikulë, a mendoni që ka një ndikim pozitiv për të arriturat e nxënësve në shkenca, shohim që të gjithë mësimdhënësit që kanë qenë pjesë e hulumtimit kanë thënë që mendojnë se kanë ndikim pozitiv në të arriturat e nxënësve në shkenca. Të gjithë të anketuarit kanë thënë që integrimi i edukimit mjedisor në kurrikulën e Kosovës ka ndikim tek nxënësit siç edhe mund të shihet nga rezultatet e paraqitura më lartë.

Se në çfarë niveli është trajtimi i koncepteve të edukimit mund ta shohim nga Tab. 9.

Tabela 9: Niveli i trajtimit të koncepteve të Edukimit Mjedisor në Kurrikulën e Kosovës.

Cili është niveli i trajtimit të koncepteve të Edukimit Mjedisor në Kurrikulën e Kosovës?	Nr. i të anketuarëve	%
I kënaqshëm	72	42.4%
Jo i kënaqshëm	98	57.6%

Në vazhdim shohim që kemi pyetjen se si mendojnë të anketuarit cili është niveli i trajtimit të koncepteve të edukimit mjedisor në Kurrikulën e Kosovës 57.6% kanë thënë jo i kënaqshëm ndërsa 42.4% kanë thënë që është i kënaqshëm. Nga rezultatet e hulumtimit shohim që 57.6% e të anketuarëve nuk janë të kënaqur me nivelin e trajtimit të koncepteve të Edukimit Mjedisor në Kurrikulën e Kosovës.

Se mësimdhënësit ballafaqohen me sfida të ndryshme për ta përmirësuar dhe zbatuar edukimin mjedisor në Kurrikulën e Kosovës e shohim edhe nga përgjigjet të cilat mund të shihen në Tab. 10.

Tabela 10: Sfidat e mësimdhënësve lidhur me përmirësimin dhe zbatimin e edukimit mjedisor në Kurrikulën e Kosovës.

Çfarë sfida kanë mësimdhënësit lidhur me përmirësimin dhe zbatimin e edukimit mjedisor në Kurrikulën e Kosovës?	Nr. i të anketuarëve	%
Mungesa e literaturës adekuate	66	38.8%
Mungesa e aktiviteteve në natyrë	17	10.0%
Mosinformimi mbi rëndësinë e mjedisit dhe edukimit mjedisor	87	51.2%

Në pyetjen se çfarë sfidash kanë mësimdhënësit lidhur me përmirësimin dhe zbatimin e edukimit mjedisor në kurrikulën e Kosovës e shohim nga përgjigjet e të anketuarëve tanë, përgjigje këto që janë të paraqitura në grafikonin e mësipërm. 51.2% prej tyre kanë thënë që si sfida kryesore është

mosinformimi mbi rëndësinë e mjedisit dhe edukimit mjedisor, 38.8% të tjerë kanë thënë që si sfidë e shohin mungesën e literaturës adekuate, si dhe 10% kanë thënë që si sfidë e shohin mungesën e aktiviteteve në natyrë.

Lidhur me përdorimin e metodave për të rritur ndërgjegjësimin mbi edukimin mjedisor në shkollat tona mund të shohim në Tab. 11.

Tabela 11: Përdorimi i metodave nga mësuesit për të rritur ndërgjegjësimin për edukimin mjedisor në shkollat e Kosovës.

Cilat janë metodat që përdoren nga mësuesit për të rritur ndërgjegjësimin për edukimin mjedisor në shkollat e Kosovës?	Nr. i të anketuarëve	%
Duke ju shpjeguar më shumë për edukimin mjedisor	48	28.2%
Duke ju folur me shumë për rëndësinë e mjedisit	54	31.8%
Duke mbajtur aktivitete mbi mjedisin dhe mbrojtjen e tij	68	40.0%

40% e mësuesve që kanë qenë pjesë e hulumtimit tonë kanë thënë që njëra nga metodat që ata përdorin për të rritur ndërgjegjësimin për edukimin mjedisor në shkollat e Kosovës është duke mbajtur aktivitete mbi mjedisin dhe mbrojtjen e tij. 31.8% të tjerë kanë thënë që si metodë për të rritur ndërgjegjësimin mbi edukimin mjedisor, si dhe 28.2% kanë thënë që si metodë përdorin duke shpjeguar më shumë mbi edukimin mjedisor.

Në interesin tim ka qenë edhe të kuptohet se si është bashkëpunimi në mes nxënësve dhe mësimitdhënësve, dhe përgjigjet e të anketuarëve mun t'i shohim në Tab. 12.

Tabela 12: Bashkëpunimi në mes nxënësve dhe mësimitdhënësve.

Sa bashkëpunoni më nxënësit tuaj në mënyrë që të krijoni një mjedis mësimitor miqësor?	Nr. i të anketuarëve	%
Shumë	170	100%
Pak	0	0.0%
Aspak	0	0.0%

Në pyetjen se sa bashkëpunues janë këta mësimitdhënës me nxënësit e tyre në mënyrë që të krijojnë një mjedis mësimitor sa më miqësor e shohim që të gjithë sa ishin pjese e hulumtimit kanë thënë që bashkëpunojnë shumë me nxënësit e tyre për të arritur këtë qëllim. Nga rezultatet e nxjerrura nga hulumtimi shohim që të gjithë të anketuarit bashkëpunojnë me nxënësit e tyre në mënyrë që të krijojnë një mjedis mësimitor miqësor.

Lidhur me ndikimin e bashkëpunimit të mirë me nxënës në rritjen e nivelit të performancës së tyre, mund ta shohim edhe nga të dhënat e paraqitura në Tab. 13.

Tabela 13: Ndikimi i bashkëpunimit të mirë me nxënës në rritjen e nivelit të performancës së tyre.

A mendoni që bashkëpunimi i mirë me nxënës ndikon në rritjen e nivelit të performancës së tyre?	Nr. i të anketuarëve	%
Po shumë	170	100%
Jo aspak	0	0.0%

Si pyetje e fundit e hulumtimit tonë ka qenë të shohim se a mendojnë këta mësimitdhënës që ishin pjesë e hulumtimit që bashkëpunimi i mirë me nxënës ndikon në rritjen e nivelit të performancës së tyre, poashtu shohim që të gjithë kanë qenë të një mendimi duke thënë bashkëpunimi i mirë me nxënës ndikon shumë në rritjen e nivelit të performancës. Nga rezultatet e hulumtimit shohim që të gjithë mësimitdhënësit mendojnë që bashkëpunimi i mirë me nxënës ndikon në rritjen e nivelit të performancës së tyre

V. DISKUTIMI

Pothuajse të gjitha temat mjedisore duhej të mësoheshin nga pikëpamja e shkencës natyrore dhe siguronin vetëm njohuri për përmbajtjen ekologjike dhe mjedisore. Nxënësit vështirë se u ndërgjegjësuuan për mënyrat se si të mbrojnë dhe ruajnë mjedisin, dhe gjithashtu nuk u inkurajuan të bëheshin aktivë gjatë kohës së shkollës. Për më tepër, një pasqyrim kritik i qëndrimeve njerëzore ndaj mjedisit dhe pasojat e veprimeve të caktuara vështirë se u përfshinë në tekstet shkollore në Kosovë. Një situatë e ngjashme gjendet në vendet fqinje Bullgari dhe Turqi, ku edukimi mjedisor është kryesisht pjesë e kurrikulës së edukimit shkencor (Erdogan et al., 2009). Në vendin fqinj, Maqedonia, megjithatë, ofrohet një lëndë zgjedhore Edukim mjedisor për nxënësit e shkollave nga klasa 7 deri në 9 (Srbinovski et al., 2010).

Një shpërfillje e qasjeve të ndryshme nga ato shkencore ishte gjithashtu e dukshme në një studim mbi arsimin fillestar të mësuesve të shkollave fillore në disa vende evropiane (Hyseni & Lindemann-Matthies, 2011). Këtu, nxënësve iu dhanë njohuri përmbajtësore në lidhje me biodiversitetin, por jo njohuri për përfitimet dhe vlerat që lidhen me biodiversitetin dhe ruajtjen e tij, dhe qasjet metodologjike të nevojshme për t'u marrë me natyrën kontroverse të biodiversitetit.

Përmirësimi i njohurive dhe aftësive profesionale të mësuesve dhe rinovimi i teksteve shkollore shihen si kushte të nevojshme për reforma thelbësore arsimore në vendet e Ballkanit (UNESCO, 2009; Sahlberg & Boce, 2010). Megjithatë, vështirë se dihet se deri në çfarë mase mësuesit e vetëm po i përfshijnë tashmë temat mjedisore në mësimdhënien e tyre në Kosovë dhe si i qasen këtyre temave.

H 1: Konceptet kyçe të edukimit mjedisor janë përfshirë dhe janë të qarta në Kurrikulën e Kosovës.

Siç edhe mund ta shohim nga hulumtimi, kjo hipotezë nuk është vërtetuar. Kjo sepse mësimdhënësit që kanë qenë pjesë e hulumtimit tim kanë deklaruar që në Kurrikulën e Kosovës nuk janë përfshirë edhe aq shumë konceptet kyçe të edukimit mjedisor. Si pasojë e kësaj edhe nxënësit pastaj nuk janë edhe aq të informuar për edukimin mjedisor.

H 2: Mësimdhënësit ballafaqohen me sfida rreth zbatimit të koncepteve mjedisore nga Kurrikula e Kosovës në procesin e mësimdhënies në klasa.

Kjo hipotezë është vërtetuar, këtë e shohim edhe nga të dhënat e nxjerrura nga hulumtimi në bazë të përgjigjeve të mësimdhënësve që kanë qenë pjesë e hulumtimit. Ata kanë deklaruar që ballafaqohen me sfida të ndryshme rreth zbatimit të koncepteve mjedisore nga Kurrikula e Kosovës gjatë procesit të mësimdhënies. Këtë mund ta shohim edhe nga pyetja e 13 e hulumtimit, ku janë paraqitur disa nga sfidat me të cilat ballafaqohen këta mësimdhënës. Disa prej atyre sfidave kanë qenë mungesa e literaturës adekuate mbi edukimin mjedisor, mosinformimi sa duhet mbi rëndësinë e mjedisit si dhe edukimit mjedisor, si dhe mungesa e aktiviteteve të ndryshme në natyrë përmes të cilëve do të rritej mundësia që nxënësit të informoheshin më shumë mbi mjedisin dhe rëndësinë e tij.

VI. PËRFUNDIME DHE REKOMANDIME

Edukimi mjedisor është një nga fushat e rëndësishme të kurrikulës për të cilën mësimitdhënësit duhet të kujdesen lidhur me planifikimin dhe përfshirjen e veprimtarive në procesin e mësimitdhënies dhe të nxënies. Ndërgjegjësimi i nxënësve për problemet e mjedisit dhe rolit që luajnë individët dhe shoqëritë në shkaktimin e tyre, është shumë i rëndësishëm. Mjedisi lokal krijon mundësi për nxënësit që të eksplorojnë shumë manifestime të problemeve globale. Kjo jep mundësi për të krijuar aftësi të caktuara të nxënësit lidhur me veprimet në mjedis përmes përfshirjes në projekte në nivel shkolle, komuniteti apo fushata komunitare.

Mësimitdhënësit mund të luajnë rol të rëndësishëm në edukimin mbi mjedisin. Ata mund t'u ofrojnë nxënësve fakte që të mund të lëvizin nga vetëdijesimi në veprim, t'i zhvillojnë shkathtësitë e tyre të mendimit kritik si zgjidhja e problemeve apo vendimmarrja që mund t'u ndihmojë t'i kuptojnë dhe të merren me probleme.

Nxënësit e kanë entuziazmin dhe vëmendjen për të mësuar gjëra të reja dhe të marrin rol udhëheqës në mbrojtjen e mjedisit, ata mund të iniciojnë ndryshime për shpërndarjen e vetëdijesimit mbi çështjet e mjedisit, të identifikojnë indikatorët kryesorë për një mjedis të shëndoshë, të identifikojnë dhe qartësojnë një problem, çështje, apo pyetje, të zbatojnë strategji për t'i adresuar problemet e mjedisit dhe të përgatisin zgjidhje, të demonstrojnë gatishmëri për të punuar me të tjerët drejt një qëllimi të përbashkët për një mjedis më të sigurtë. Nxënësit duhet të marrin pjesë në mënyrë aktive në programe mjedisore të cilat janë thelbësore për mbrojtjen e planetit Tokë. Ata mund të përfitojnë nga të nxënit e vërtetë mbi botën dhe zhvillimin e shkathtësive ndërmarrësore dhe menaxheriale.

Edhe sot, të rinjtë në Kosovë kanë ndikim të kufizuar në proceset vendimmarrëse në institucione të tilla si shkollat, dhe nuk e konsiderojnë pjesëmarrjen një përgjegjësi qytetare (Iniciativa Kosovare për Stabilitet, 2010). Prandaj, reforma arsimore në Kosovë synon veçanërisht zhvillimin e njohurive, qëndrimeve dhe aftësive të kërkuara për qytetarinë demokratike (Korniza e Kurrikulës së Kosovës, 2010). Kjo duhet t'u mundësojë të rinjve të angazhohen me kompetencë në çështjet publike dhe të jenë qytetarë aktivë dhe të përgjegjshëm në një shoqëri pluraliste dhe demokratike.

Efikasiteti i arritjes së qëllimeve të edukimit mjedisor është debatuar në shumë raste nga shumë studiues të ndryshëm në këtë fushë. Nga njëra anë e spektrit, studiuesit raportojnë përfitime të tilla si rritja e njohurive për parimet akademike, zhvillimi i aftësive emocionale dhe sociale, rritja e motivimit për të mësuar dhe angazhuar në përgjegjësitë qytetare dhe një zhvillim i sjelljes miqësore me mjedisin (Ardoïn et al., 2018). Disa studiues kanë kundërshtuar këto gjetje duke deklaruar se këto përfitime të raportuara nuk mbështeten dhe dokumentohen shkencërisht, por më së miri janë anekdotike dhe vëzhguese (Scrutton, 2015).

Të kuptuarit e qëllimeve dhe rezultateve të një programi të edukimit mjedisor dhe aftësia për të vlerësuar programin duke përdorur një metrikë të caktuar vlerësimi mund të përmirësojë dhe forcojë një program arsimor (Thomson et al., 2003).

Metodologjia e mësimdhënies dhe nxënies së koncepteve, problemeve dhe çështjeve lidhur me mjedisin është diçka krejtësisht e re në Kosovë. Shumë nga metodat e ndryshme të përdorura në këtë rast janë praktikisht të njëjta si ato që përdoren edhe në fushat e lëndëve të tjera. Megjithatë, meqenëse objektivat e edukimit mjedisor kërkojnë rezultate më sfiduese të nxënies, praktikat ekzistuese në klasë kanë nevojë të plotësohen me teknika më inovative dhe pjesëmarrëse.

Rezultatet e këtij studimi tregojnë qartë se vetëm pak tema mjedisore janë aktualisht të integruara në tekstet shkollore në Kosovë. Për më tepër, pothuajse të gjitha këto tema trajtohen nga pikëpamja e shkencës natyrore. Megjithatë, disa lëndë në shkollë si education edukimi qytetar, “njeriu dhe natyra” dhe “edukimi social” do të siguronin mundësi të shkëlqyera për të integruar elementet e ndryshme të arsimit për zhvillim të qëndrueshëm, pasi ato përfshijnë kërkime shkencore, ndërgjegjësim ekologjik si dhe qasjet e të mësuarit të orientuara drejt procesit, pjesëmarrëse dhe të orientuara drejt veprimit.

Aktualisht, edukimi në klasë në Kosovë është i përqendruar tek mësuesit, dhe pak theks është vënë në kuptimin e koncepteve dhe temave mjedisore ose zhvillimin e aftësive të të menduarit kritik (Pupovci, 2002). Megjithëse promovimi i aftësive të të menduarit kritik si dhe kompetenca e veprimit përmenden shprehimisht në të paktën disa kurrikula lëndore, ai është lënë pas dore në tekstet shkollore përkatëse. Kjo mund të pengojë qasjet arsimore moderne që parashikojnë nxitjen e zgjidhjes krijuese të problemeve, aftësive komunikuese dhe sociale në të gjitha fazat e arsimit (Pupovci, 2002).

Hulumtimet e ardhshme duhet të hetojnë angazhimin e mësuesve në edukimin mjedisor në Kosovë, qasjet e përdorura të mësimdhënies, pengesat e perceptuara dhe nevojat e shprehura.

Pra, si përfundim gjithashtu mund të themi që niveli i trajtimit të edukimit mjedisor në Kurrikulën e Kosovës nuk është në nivel edhe aq të kënaqshëm, si rezultat i kësaj pastaj edhe nxënësit nuk janë sa duhet të informuar për mjedisin dhe rëndësinë e tij. Disa prej atyre sfidave kanë qenë mungesa e literaturës adekuate mbi edukimin mjedisor, mosinformimi sa duhet mbi rëndësinë e mjedisit si dhe edukimit mjedisor, si dhe mungesa e aktiviteteve të ndryshme në natyrë përmes të cilëve do të rritej mundësia që nxënësit të informoheshin më shumë mbi mjedisin dhe rëndësinë e tij.

6.1. Rekomandime

- T'i kushtohet më shumë rëndësi edukimit mjedisor gjatë orëve mësimore.
- Të zhvillohen aktivitete të ndryshme për të ngjallur interesin e nxënësve mbi edukimin mjedisor.
- Të bëhet ndërgjegjësimi i nxënësve për edukimin mjedisor.
- Formimi i aftësive elementare për të parashikuar pasojat e disa veprimeve të tyre në lidhje me mjedisin.
- Formimi i aftësisë dhe dëshirës për të ruajtur natyrën dhe, nëse është e nevojshme, t'i sigurojë ndihmë asaj.
- Të bëhet rishikimi i Kurrikulës së Kosovës për edukimin mjedisor.
- Të bëhet planifikimi dhe përfshirja e kujdesit mjedisor në procesin e mësimdhënies dhe të nxënies.
- Ndërgjegjësimi i nxënësve për problemet e mjedisit dhe rolit që luajnë individët dhe shoqëritë në shkaktimin e tyre.
- Rekomandoet që mësimitdhënësi të planifikojë që në fillim të vitit, një numër të caktuar veprimtarish që i takojnë çështjeve të edukimit mjedisor.

VII. REFERENCAT

- Aldrich, Benjamin. (1997). *Environmental Education*. London: The IEA Education and Training Unit and the IEA Environment Unit.
- Ardoin et al. (2018). *Environmental education and K-12 student outcomes: A review and analysis of research*. The Journal of Environmental Education, 49(1).
- Bowen et al. (2011). *Kosovo's household energy efficiency and fuel supplies*. International Journal of Energy Sector Management 5.
- Caravita et al. (2007). *Construction and validation of textbook analysis grids for ecology and environmental education*. Science Education International 19.
- Chawla. (2009). *Growing up green: Becoming an agent of care for the natural world*. The Journal of Developmental Processes, 4 (1).
- Chawla, L. (1998). *Significant life experiences revisited: a review of research on sources of environmental sensitivity*. Environmental Education Research 4.
- Cheng & So. (2015). *Teachers' environmental literacy and teaching stories of three Hong Kong primary school teachers*. International Research in Geographical and Environmental Education, 24(1).
- Clayton & Myers. (2009). *Conservation Psychology: understanding and promoting human care for nature*. . Wiley-Blackwell, Chichester.
- De, De. (2004). *Environmental education*. New Delhi: New Age International (P) Ltd., Publishers.
- Donnelly, Bishop. (2007). *Natural law and ecocentrism*. Journal of Environmental Law, 19(1).
- Duarte et al. . (2015). *The influence of the family, the school, and the group on the environmental attitudes of European students*. Environmental Education Research, 1-20.
- Frese et al. (2004). *Environmental management in Kosovo*. Heavy metal emission from Trepca. Roskilde: TekSam.

- Gough, A. (2006). *Sustainable schools in the UN Decade of Education for Sustainable Development: meeting the challenge*. Southern African Journal of Environmental Education 23.
- Gralton et al. . (2004). *Changes in Attitudes, Beliefs and Behavior: A Critical Review of Research into the Impacts of Environmental Education Initiatives*. Australian Journal of Environmental Education, 20.
- He et al. . (2011). *A Comparative Study of Environmental Knowledge, Attitudes and Behaviors among University Students in China*. International Research in Geographical and Environmental Education, 20.
- Hyseni, Lindemann-Matthies. (2011). *The integration of environmental topics in schoolbooks in Kosovo*. ANASH, 8.
- Jacobson. (2006). *Conservation education and outreach techniques*. New York: Oxford University Press, Inc.
- Jerneck, A. (2011). *Structuring sustainability science*. Sustainability Science, 6(1).
- KAB. (2003). *Submitted to the United States Agency for International Development by ARD-BIOFOR IQC Consortium*. Burlington, Vermont.
- Kabashi-Hima, A. (2011). *Education for sustainable development Kosovo*. Prishtina: KEC. : Research report.
- KEAP. (2006). *Kosovo Environmental Action Plan 2006 – 2010*. Prishtine: Ministry of Environmental and Spatial Planning.
- Kin, C. (2004). *Survey of Primary and Secondary School Teacher's Teaching Competencies for Environmental Education in Xicheng District of Beijing*. Chinese Education and Society, 37.
- Ko, A. (2003). *Teachers' Perceptions of Teaching Environmental Issues Within the Science Curriculum: A Hong Kong Perspective*. Journal of Science Education and Technology, 12(3).

- Korfiatis. (2005). *Environmental education and the science of ecology: exploration of an uneasy relationship*. Environmental Education Research, 11(2).
- Lane et al. (1994). *Environmental Education in Ęisconsin: A Teacher Survey*. The Journal of Environmental Education, 25.
- Lebrun et al. (2002). *Past and current trends in the analysis of textbooks in a Quebec context*. Curriculum Inquiry 32.
- McKeoĘn & Hopkins. (2007). *Moving beyond the EE and ESD disciplinary ebate in formal education*. Journal of Education for Sustainable Development 1.
- Mehmeti et al. (2009). *Plant species richness and composition in the arable land of Kosovo*. Landscape Online 11.
- Mohammad, K. (2007). *Effective use of textbooks: a neglected aspect of education in Pakistan*. Journal of Education for International Development 3.
- Mulder, K. F. (2010). *Don't preach. Practice! Value laden statements in academic sustainability education*. International Journal of Sustainability in Higher Education, 11(1).
- Orr, D. W. (2003). *Walking north on a southbound train*. Conservation Biology, 17(2).
- Ėzoęlu, S. (1993). *Yaygın eęitim dőzeyinde ęevre ięin eęitim ęevre eęitim*. Ankara: Tőrkiye ęevre VakfiYayını.
- Palmer & Neal. (1994). *The Handbook of Environmental Education*. London: Routledge.
- Pelch, M. (2017). *HoĘ Does Adding an Emphasis on Socioscientific Issues Influence Student Attitudes About Science, Its Relevance, and Their Interpretations of Sustainability*. Journal of Geoscience Education, vol. 65, no. 2.
- Polat, Ė. (1999). *Tőrkiye'de ęevre eęitminin durumu*. Antalya.: Unpublished master dissertation, Akdeniz Őniversitesi, .
- Pupovci, D. (2002). *Teacher education system in Kosovo. Metodika*.
- REC. (2000). *Strategic environmental analysis of Kosovo*. . Prishtine : REC Field office.

- Samuel, H. R. (1993). *Impediments to Implementing Environmental Education*. The Journal of Environmental Education, 25.
- Schultz. (2004). *Implicit Connections with nature*. Journal of Environmental Psychology 24 (1).
- Schultz et al. (2004). *Implicit Connections with Nature*. Journal of Environmental Psychology 24 (1).
- Scrutton, R. (2015). *Outdoor adventure education for children in Scotland: Quantifying the benefits* . Journal of Adventure Education & Outdoor Learning, 15(2).
- Selby. (2007). *As the heating happens: Education for Sustainable Development or Education for Sustainable Contraction?* International Journal of Innovation and Sustainable Development, 2.
- Shaari, M. (2009). *Integrating Environmental Education in Geography Teaching in Secondary School: Knowledge, Attitude, Efficacy and Practices*. The National University of Malaysia.
- Simmons, D. (1998). *Using natural settings for environmental education: perceived benefits and barriers*. The Journal of Environmental Education 29.
- Sommers, B. (2004). *Parallel worlds. Rebuilding the education system in Kosovo*. Paris: International Institute for Educational Planning. .
- Srbincovski et al. (2010). *Environmental literacy in the science education curriculum in Macedonia and Turkey*. Procedia Social and Behavioral Sciences 2.
- Stevenson, R. (2006). *Tensions and transitions in policy discourse: recontextualizing a decontextualized EE/ESD debate*. Environmental Education Research 12.
- Thomson et al. (2003). *Measuring the success of environmental education programs*. . Ottawa: Canadian Parks and Wilderness Society and Sierra Club of Canada.
- Torkar. (2013). *Live What You Teach & Teach What You Live: Student Views on the Acceptability of Teachers' Value-Related Statements about Sustainability and Climate Change*. CEPS Journal, 3(1).

UNDP. (2007). *Environmental policy in south - eastern Europe*. Belgrade: UNDP.

Veselaj, Z., Krasniqi, Z. (2014). *Mapping of education for sustainable development in the neë curriculum of Kosovo and challenges of implementation*. Proceedings of SGEM Conference Vol. 1, p. 803-810 ISBN 978-619-7105-22-3 ISSN 2367-5659, DOI 10.5593/sgemsocial 2014B11.

Veselaj, Z., & Worth, M. (2012). *The program content of teacher education in the public universities in the Republic of Kosovo. Book of abstracts*. Albania International Conference on Education, Tirana, p. 51.

Veselaj, Z. (2012). *Mapping of the Educational Program's of Public Universities in Kosovo, A publication under EU IPA 2009 funded Project "IPA-Teacher training and capacity building for school directors in Kosovo"*, p. 20.

Veselaj Z., Qirjo M., & Krasniqi Z. 2012. *Children as a promoter of environmental education and awareness in transitional societies- Case of Kosovo*. Proceedings of "Week of Science in Kosovo" 543-547.

Veselaj, Z., Torkar, G. (2017). *The Acceptability of Teachers' Value Related Statements About Sustainable Development and Climate Change Among Non-Science and Science Major Students from Kosovo*. European Journal of Sustainable Development 6(1):221-232

Veselaj, Z., et al. (2012). *Biodiversity conservation status in he Republic of Kosovo with focus on biodiversity centres*. Journal of Environmental Biology 33 (2 Suppl):307-10.

Vlaardingerbroek, Taylor. (2007). *The Environmental Knoëledge and Attitudes of Prospective Teachers in Lebanon: A comparative study*. nternational Research in Geographical and Environmental Education, 16(2).

Webber, R. (2010). *Curriculum development and managing educational reform*. Kosovo curriculum frameëork.

Young, Tahirukaj. (2009). *Kosovo: a health-promoting schools approach to reduce the risks of lead poisoning and to establish cross-ethnic collaboration*. Whitman, C.V.

SHTOJCA

Pyetësi

1. Gjinia

Mashkull

Femër

2. Mosha

25 – 35 vjeç

36 – 45 vjeç

46 – 55 vjeç

Mbi 55 vjeç

3. Edukimi

Bachelor

Master

Doktoraturë

4. Sa të informuar janë nxënësit lidhur me edukimin mjedisor?

Shumë

Pak

Aspak

5. Po ju si mësimdhënës, sa jeni të informuar mbi edukimin mjedisor?

Po

Jo

6. A jeni të kënaqur ju si mësimdhënës me zbatimin e edukimit mjedisor në Kurrikulën e Kosovës?

Shumë

Pak

Aspak

Nuk e di

7. A mendoni që ka mangësi lidhur me edukimin mjedisor në Kurrikulën e Kosovës?

Po

Jo

Nuk e di

8. A mendoni që duhet të punohet më shumë lidhur me përmirësimi i vetëdijësimit lidhur me edukimin mjedisor?

Po

Jo

Nuk e di

9. A keni mbajtur trajnime të ndryshme lidhur me edukimin mjedisor?

Shpeshhere

Nganjëherë

Asnjëherë

10. Kur edukimi mbi mjedisin integrohet në kurrikulën themelore apo përdoret si temë e integruar në kurrikulë, a mendoni që ka një ndikim pozitiv për të arriturat e nxënësve në shkenca?

Po

Jo

Nuk e di

11. Cili është niveli i trajtimit të koncepteve të Edukimit Mjedisor në Kurrikulën e Kosovës?

I kënaqshëm

Jo i kënaqshëm

12. Çfarë sfida kanë mësimmshënësit lidhur me përmirësimin dhe zbatimin e edukimit mjedisor në Kurrikulën e Kosovës?

Mungesa e literaturës adekuate

Mungesa e aktiviteteve në natyrë

Mosinformimi mbi rëndësinë e mjedisit dhe edukimit mjedisor

13. Cilat janë metodat që përdoren nga mësimmshënësit për të rritur ndërgjegjësimin dhe edukimin mjedisor në shkollat e Kosovës?

Duke ju shpjeguar më shumë për edukimin mjedisor

Duke ju folur me shumë për rëndësinë e mjedisit

Duke mbajtur aktivitete mbi mjedisin dhe mbrojtjen e tij

14. Sa bashkëpunoni më nxënësit tuaj në mënyrë që të krijoni një mjedis mësimor miqësor?

Shumë

Pak

Aspak

15. A mendoni që bashkëpunimi i mirë me nxënës ndikon në rritjen e nivelit të performancës së tyre?

Po shumë

Jo aspak